

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо цвећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом уздише!

Бранко.

Црногорац Црној Гори.

Писмо поноситом и крвавом

ЛОВЋЕНУ.

I.

Колико сам и колико пута
По Европи док сам млађан лута,
Срета сунце са источне стране,
Прије но ће да у море пане...
Уставља га — и пита га 'вако:
„Сунце јарко, не хитај! полако!
Па ми кажи, кад си данас сија,
Јеси л' горе црногорске грија?
Да л' их ласка, да ли их загрли?
Огрија л' их, пријатељу врли?“
— Или ноћу, када мјесец сине
На небосклон, међу звезде вине,
Ја му зборих: „Мој мјесече бл'једи,
Пут Ловћена српскога погледи,
Обуци га у одору бајну,
Из звјезда му сакуј круну сјајну,
Па га старца ти барем утјеши,
Кад цио св'јет с њиме се огр'јеши!
И кажи му да не губи наду —
С нова виђет вјереницу младу!

Нек се старац старе приче сјети:
Што се роди — морат' ће живјети,
Што поживи — морат' ће умрјети,
Нов нараштај ново ће дон'јети!“

II.

Зору молих неву са истока:
„Зоро рујна, дјево милоока,
Обучена у румено рухо,
Обавита сва у злато сухо,
Окићена том даницом сјајном,

Закривена том копреном бајном,
Свани једном — к'о што некад свита,
Домовину тужну ми запита':
Што јој треба? — Ах много јој треба,
То дат може само Бог са неба!
И када би све јој дати хтио,
Од нас самих не би дати смио!
И када би чудом каквим дао,
Све би то нам позобао ђа'о!..
Мој Ловћене, када би ти знао,
Зашто ниче, зашто си постао,
Прегнуо би — к'о што си прегнија,
Спомиња би с' — к'о што си с' спомиња,
Сијао би — к'о што си сијао,
Барјак Српства ти би развијао!..
Осв'јести се, тресни се и сјети:
Вр'јеме иде, као муња лети,
И кад вр'јеме ништа не остави,
Доцкан биће да се зло поправи;
Јер кад зисе се предоцкан поправља,
Друга мис'о народу се јавља...
А и доцкан поправит га бива,
Често народ не застајеш жива!

III.

А кад вјетар са запада крета
Пут истока да 'но манит лета,
Ја га молих, кад с Ловћена с' вине,
И планина' миле домовине,
Да им лако он на груди пане,
Пољуби их ма од моје стране!
И да кршић сваки неурли
Страстнијема устима загрли.
Ил' кад слушах е сунце заждило
Све у гори што се је десило,
И у пољу жито и шеницу,
По брдима винову лозицу —
Гледах облак, те га вјетар носи
Пут истока, плачући га просих,
Да у своје њежно, влажно крило,
Обавије отачаство мило!..
Да га сузом својом животворном

Он ороси! И да ратоборном
Он народу начин жића даде!..
Би милостив, Црној Гори паде,
И гђе паде туде и остаде,
Земља роди... народ не пропаде!

Но да л' у том све су наше наде?
Куку нама, нема силе младе!
Што је старо веће нас издаде,
Што је младо радити не знаде,
И што знаде — радит' му с' не даде!

IV.

Кол'ко пута у сјајне дворане,
Гђе се не зна кад смркнуе кад сване!
Гђе се мрамор са сликарством бори,
Гђе кип какав река' би говори!
Гђе се једе све што љенше има,
Гђе прозваше вино сузом Христа!
Или шампањ те ка' искра блиста;
Или вино Порто ил' Мадере:
Тако м' Бога, и тврде ми вјере,
Ја се сјећах кућице ми мале
У Грађане на врх моје скале;
Ја се сјећах руменог вина,
Те га рађе мила домовина,
Ја се сјећах крвава цецива,
Пет вјекова те ме држи жива...
Мој Ловћене, мој камени златни,
Чуј пјесника и добро запамти:
Што се сјаји, није вазда злато,
Што се не зна, већ је обазнато,
Што с' не гледа, свако данас гледа,
Нико своје другом узет не да...
Свак за себе а Бог за свакога,
Боље оном који боље мога!
Радит треба... почети изнова,
Јер без муке сабља се не скова!

V.

Још је тама!.. мени није мило,
Што се сунце српско уставило!
Те не грије — ка' што прије грија,
Те не сије — ка' што прије сија!
И зора нам поређе излази!
Тама хоће Српство да порази!..
Него моја домовино мала,
Пет вјекова кад си истрајала,
Над ја имам — а над је у Бога
И прегнућа отачаства мога,
Да дух нови, дух времена нова
Оживиће и тебе изнова,

Огријат те лучом од слободе —
Којим грије напредне народе!
Тад б' у твоје материнско крило
Снага друга и срце удрило!..
Но си мала, злотвори ти кажу;
Истина је и ништа не лажу;
Малена си, но сунце је мало
Васеленом кад би с' огледало.
Малена си, но прошлост те реси!
О прошлости, данас кажи гђе си?!
Или оно што је некад било —
За навјек се од нас удаљило?!
Убога си, по наука Христа
Сиромаштвом реси се и блиста;
Па чудеса и чини и створи,
Засја сунце — а ронство обори!..

* * *

Вило моја, ти не сједиш с миром,
Много пјеваш са ловћенском лиром,
Слободна си, веле ми, сувише,
Манита си, већ те осудише!
Ма се не бој, кад си лећет кадра,
Сва на броду ти разацин јадра;
Пјевај пјесму, — уста су ми пуна,
А кад клонеш — када пукне струна,
Други пјесник родит ће се тада,
Благој бему те не живи сада!

Париз, 1890 год.

Ј. Поповић-Липовац.

Број Срба и Хрвата и етнографске при- лике у њиховијем земљама

од

М. Д.

Карта словенскијех народа, издата од
В. В. Комарова и Слов. благотв. друштва
у Петрограду, доста је прашине подигла,
особито је нас Србе узнемирила, јер је по-
крила бугарском бојом не само неке крајеве,
ва које ће тек будућност пресудити, јесу
ли српски или бугарски, већ и неке о којима
се више не може сумњати да су баш срп-
ски. Енергични протест, који подиже срп-

ски народ против Комаровљеве радикалне али неправедне и неосноване пресуде у српско-бугарском спору, нагна издавача те у другому издању поправи своју погрешку: краљевину Србију и Стару Србију остави чисту од Бугара, а Мађедонију назначи особитом бојом ни ерпском ни бугарском, да се зна да је то спорна земља између та два народа, премда у статистичкој табелици Мађедонце броји у Бугаре!

У опће карта је доста немарно израђена те с више страна побуђује сумњу, је ли баш све онако, како је на њој показано, и јесу ли тачни бројеви што износи. Ја сам н. пр. рад да оvdје на темељу најновијих и најсигурнијих извора докажем, да нас Срба и Хрвата има опет нешто више него ли је забиљежено у *статистичкој табелици*, која је на Комаровљевој карти.

Комаров узимље да Срба и Хрвата има

у Русији	— — — —	8.000
" Аустро-Угарској	— —	2.960.000
" Италији	— — —	1.000
" Румуњској	— — —	45.000
" Бугарској	— — —	2.000
" Србији	— — —	1.646.000
" Босни и Херцеговини	— — —	1.197.000
" Црној Гори	— — —	260.000
" Америци	— — —	10.000
свега дакле		6.129.0000

Ти бројеви већином нијесу тачни, него их треба овако поправити:

Срба и Хрвата има по најзадњим пописима и рачунима:

у Русији	— —	7.652 ¹⁾
" Ауст.-Уг. (г. 1880.)	— —	2.929,477 ²⁾
" Италији	— — —	4.236 ³⁾
" Румуњској	— — —	45.000
" Турској (г. 1885.)	— —	247.905 ⁴⁾
" Бугарској (г. 1885.)	— —	2.000
" Србији (г. 1884.)	— —	1.693,373 ⁵⁾
" Босни и Херцегов. (г. 1885.)	— —	1.339,748 ⁶⁾
" Црној Гори (г. 1885.)	— —	230.000 ⁴⁾
" Америци	— — —	10.000
свега		6.509,391

¹⁾ Будиловић А. С., Статист. табелици . . . СПб. 1875., стр. 4.

²⁾ Zorić M., Popis žiteljstva . . . Zagreb 1883. str. 69. 70.

³⁾ Гласник срп. уч. друштва 62, 276. 277.

⁴⁾ по рачуну аустр. милит. власти.

⁵⁾ Државнио Србије XVI, стр. XXVIII, XXIX.

⁶⁾ Штатистика мјеста и житељства Босне и Херцеговине, Сарајево 1886., табл. I.

Изази дакле, да је Комаров за Аустро-Угарску монархију узео број већи него ли је нађен по задњему попису, а и за Црну Гору већи него ли се до сада знаде; за Србију пак и Босну с Херцеговином, не може се знати зашто узимље бројеве мање него ли их дадоше задњи пописи од г. 1884. и 1885. Према којим изворима је он ударио број Србима у Румуњској, Бугарској и Америци не могу казати; особито ми се чини да је број Срба у Румуњској одвише велик. Него пошто немам при руци никаква свједочанства баш о броју нашега народа у та три краја, узимљем његове бројеве. Не можемо му се пак доста начудити, што не налази нити једнога циглога Србина у Турској! А да гдје је тада Стара Србија? — Ако се дакле приподобо Комаровљеви бројеви с правијем бројевима, излази да је Срба и Хрвата свега једно 380.000 више него ли је он нашао.

Промисли, колик је био утицај разлику те вјере на развитак нашега народа, тај ће сигурно радо видјети колик је апсолутан и релативан број сваке вјере, на које је тај народ раздијељен. То показује следећа табелица:

	правосл.	катол.	мухам.	Друге вјер.
ЂУРЂЕ				
CRNOJEVIĆ				
у Русији	7.652	—	—	—
" Аустро-Угар.	957.479 ¹⁾	1.968.545	—	3.453 ²⁾
" Италији	—	4.236	—	—
" Румуњској	45.000	—	—	—
" Турској	157.012	1.200	89.693	—
" Бугарској	2.000	—	—	—
" Србији	1.693,373	—	—	—
" Босни и Херц.	574.250	272.788	492.710	—
" Црној Гори	228.080	1.220	700	—
" Америци	1.500	8.500	—	—
	3.666,346	2.256,489	583,103	3.453
а %	56,32	34,67	8,96	0,05

Комаров напротив броји 3.123,000 православа., 2.496,000 катол., и 500.000 мухамеданаца.

Него пошто су неки бројеви застарје-

¹⁾ Тај је број овако састављен: 497.746 прав. Срба у Хрв. и Сл. в., 367.756 у Угар., 24 на Ријени, 78.714 правосл. у Далмац., 1.232 у Истри, 4.370 правосл. из Хрв. и Слав. у Аустр. (26,3% од скупнога броја 16.615), 7.637 православа. Срба у војсци (32,67% од скупнога броја 23.500). —

²⁾ Zorić M., Popis 69.

ли, неће бити згорег да прорачунамо колико ће баш бити Срба и Хрвата ове године 1890. — У Русији, Румуњској, Бугарској и Италији узимљем да им број пада, јер се све сумње у све те четири земље све више претапају у народе међу којим живе: смањићу им дакле нешто број и заоблићу га; у Америци остављам број који је у Комарова, јер број нашега народа, који тамо живи, сваки час расте и пада, пошто увијек нови иду у Америку а стари се из ње враћају. Напротив број наш у Аустро-Угарској, Србији, Босни и Херцеговини, Турској и Црној Гори без сумње расте, па пошто се од прилике зна колико попријеком сваке године народ у свакој земљи расте, можемо и прорачунати колико ће га од прилике ове године бити. — У Аустро-Угарској од г. 1850 унапријед народ расте годишње за 0.67%¹⁾; можемо дакле слободно узети да барем за толико расте и број нашега народа у њој, јер Срби и Хрвати од аустро-угар. народа нијесу најзадњи што се тиче бројнога развитка. У Србији, откада је проширила своје границе, народ би само један пут пописан, па се с тога не може још знати колики је годишњи прираст пучанства у њој. Али знамо да је од г. 1874 до г. 1884 у старијем окрузима народ растао за 1.406% годишње²⁾; ако дакле узмемо да је ових задњих шест година у цијелој Србији број душа растао за 1%, нећемо сигурно погријешити у више, јер у новијем окрузима прилике за напредак пучанства у себи нијесу доста горе него ли су у старијем окрузима, а помаже им доста и то што се народ у њих досељава из старијех округа и из Старе Србије. За Босну и Херцеговину, када успоредимо попис од г. 1879 и попис од г. 1885 излази нам као годишњи прираст пучанства 2.40%; али од г. 1885 унапријед биће доста ако узмемо и 1.50%, јер је по свој прилици број од г. 1879 нижи од истине, а и досељавање из сусједнијех крајева било је без сумње јаче до год. 1885 него ли од ње даље.

За Стару Србију и Црну Гору немамо потребитијех података да одредимо проценат којим у њима љуство расте; али ако узмемо 0.50%, а то је проценат прираста у земљама гдје се становништво баш

слабо увећава, — не мислим да ћемо много погријешити.

Изази дакле да г. 1890 има Срба и Хрвата од прилике оволико:

у Србији — — — —	1.798.000
„ Турској — — — —	254.000
„ Црној Гори — — — —	242.000
„ Босни и Херцеговини — — — —	1.443.000
„ Аустро-Угарској — — — —	3.132.000
„ Бугарској — — — —	2.000
„ Румуњској — — — —	40.000
„ Русији — — — —	7.000
„ Италији — — — —	4.000
„ Америци — — — —	10.000
	<hr/>
	6.932.000

Него много је интересније да видимо какве су етнографске прилике у земљама гдје живи наш народ, колико има у свакој и туђега елемента, у којему је разијеру према нашем народу и како према њему стоји. Починмо с истока са Србијом³⁾.

Године 1884. било је у Србији:

Срба — — —	1.693.373	или	89.04%
Другијех Словена	8.876	„	0.47 „
Румуна — — —	150.277	„	7.90 „
Арнаути — — —	1.862	„	0.10 „
Цигана — — —	34.066	„	1.79 „
Пијемаца — — —	4.759	„	0.25 „
Маџара — — —	1.311	„	0.07 „
Јевреја — — —	4.127	„	0.22 „
Другијех — — —	3.085	„	0.16 „

свега 1.901.736

Од свих тијех народа српству су само Румуни погубљени: позната је зликовост којом се држе својега језика и плодност њихова, а и први су сусједи своје прекодунавске браће у Румуњској; они највише живе на окупу у четири сјевероисточна округа; изван њих било их је по осталој Србији г. 1866. само 71. а год. 1884. само 618. Вриједно је дакле и потребито да видимо како им број расте у она четири округа. — Год. 1866. бијаше:

у крајинском округу 70.293 душа а 42.852 Румуна или 60.96%;

у пожаревачком округу 140.601 душа а 48.507 Румуна или 34.50%;

у црноријечком округу 53.284 душа а 26.056 Румуна или 48.90%;

¹⁾ Zoričić M., Popis 35.

²⁾ Држ. Срб. XVI, XXXVIII.

³⁾ Податке црним из Државногписа Србије, књ. III. (за поп. г. 1866.), књ. IX. (за поп. г. 1874.), књ. XVI. (за поп. г. 1884.).

у Њупријском округу 55.884 душа а 9.840 Румуна или 17·61%;

у сва четири округа 320.062 душа а 127.255 Румуна или 39·76%. —

А г. 1884 бијаше:

у крај. окр. 83.549 душа а 52.019 Румуна или 62·26%;

у пожар. окр. 184.122 душа а 57.568 Румуна или 31·27%;

у црнор. окр. 64.080 душа а 29.351 Румуна или 45·80%;

у њупр. окр. 69.486 душа а 10.621 Румуна или 15·39%;

у сва четири окр. 401.237 душа а 149.559 Румуна или 37·27%.

Релативан им број дакле пада за 2·49% у та четири округа гдје су на окупу. Колико се тому можемо веселити, толико морамо жалити што им је напосе у Крајини проценат нарастао за 1·30%: а у Крајини су баш највише погибљиви, јер су најближи Румуњској.

Премда има у Србији и доста велик број Цигана, опет они нијесу погибљив народ јер нијесу културни народ а ни сила им није никаква. Њих је било г. 1866 25171 или 2·07%, г. 1874 24556 или 1·81% а г. 1884 — 28205 или 1·82%.

Сасвим су друговачије прилике у Старој Србији, у негдашњему средишту српске државе! Она је из таме заборава испливала овога вијека као земља више арнауцка него ли српска! Него прије свега треба да се разумијемо што је то „Стара Србија“. Обично се тијем именом (које се иначе више оснива на неки учењачки усив него ли на историју) зове земља којој су с југа границе скопљанска Црна Гора и Шар-планина, са запада скадарски вилает и Црна Гора (кнежевина) а са сјевера Босна и Србија, па је у тијем границама и ја овдје узимљем. Врло је тешко казати колико љуства ту живи и којему народу припада, јер га турска власт није никада тачно пописала, а љути Арнаути не пуштају да се слободно по њој крећу путници из туђине, који се око тога баве. Још ће најтачнији рачун бити рачун аустријске војничке власти; зато га се и ја држим у свему овому што овдје износим. По њему излази да у Старој Србији највише има Арнаута, који су скоро сви мухамедовци а мало их је тисућа католика, па Срба, који су већим дијелом православни а мањим

мухамедовци; ту се узимље да у југозап. крају живу (православни) Бугари, али ја и то бројим у Србе, јер и тај крај, гдје живи народ који говори мјешовитијем српско-бугарскијем говором, астаје Србији са запада а скопљанској Црној Гори са сјевера — а преко тијех граница неће сигурно никад Бугари успјети да себи преневоје и себи асимилују (српско-бугарске) Словене, који су између њих и нас. Има осим тога у Старој Србији и нешто мало (правијех) Турака, Черкеза, Цигана, Цинцара и Јевреја.

Док се у сјев. зап. крајевима (око Плевља, Пријепоља, Прибоја, Сјенице, Новога Пазара, Нове Вароши и Бјелопоља) наш народ добро држи, у јужнијем предјелима већ су Арнаути у већини, који се етадоше овуда ширити откада при крају XVII. вијека велик се број Срба пресели у јужну Угарску. Њихова је сила толика, да на Косову (на Видовданском разбојишту!) Срби скоро само тада смију српски да говоре кад их не слуша ниједан Арнаут, а иначе морају од страха и између себе да говоре арнауцки! А стари српски градови Пећ, Приштина и Призрен претворише се у свјезда најљућих српскијех непријатеља и крвника тамошњега српскога народа! Поред свега тога ми смијемо и морамо бројити цијелу Стару Србију у наше земље, — а сила се силом одбија, па ако су сада у јужнијем предјелима Арнаути господари и силници, неће ако Бог да бити увијек!

Ово су бројеви народа и народности у Старој Србији:

	муслим.	правосл.	католик.	пиренљ.	свој	или
Срба	89.693	151.862	1.200	—	242.755	49·52%
Арнаути	215.719	—	16.816	—	232.535	47·44 „
Другијех	14.436	200	—	278	14.914	3·04 „
свега	319.858	152.062	18.016	278	490.204	

Од Шар-планине до мора па од ријеке Струме до Дрина простире се Македонија. Њу не бројим у српске земље јер „македонско питање“ није још ријешено. Свакако криво мисли ко мисли да ће сама филологија то питање ријешити! Ту треба да проговори и историја и етнографија, а највише пак политика! Филологија (да боже

само озбиљна и тријезна филологија!) износи као резултат ово: праве Србе и праве Бугаре раставља мјешовит пас, који се простире од Дунава до ајгејскога мора а захвата неке источне предјеле у Србији и у Старој Србији а неке западне у Бугарској и цијелу Македонију; тај мјешовити српско-бугарски пас што је ближи чисто српској територији има све више српскијех елемената у својему говору а све мање бугарскијех, а напротив што је ближи чистој бугарској територији има у себи све више бугарскијех елемената а све мање српскијех. Тијем нећу да речем да нема и посебна у тому мјешовитому говору за које се не може рећи ни да су српске ни да су бугарске, већ треба казати да су баш посебне којим се тај мјешовити говор разликује и од чистога српскога говора и од чистога бугарскога. То ће бити одатле што по свој прилици племена, што говоре тај мјешовити говор, поријеклом нијесу ни Срби ни Бугари већ најпросто *Словени*, од којих неки највише услјед политичкијех догађаја уђоше у народно српско или бугарско те се неће по свој прилици од њега више дијелити; а за друге (а тј. оне у Македонији) тек ће будућност одлучити којему ће се народному тијелу придружити. Каква ће та будућност бити Бог сам зна! свакако неће Срби никако заборавити да је јужно од Шар-планине Скопље, град цара Душана, и Прилици, град Марка Краљевића!

У Црној Гори народ није никада службено тачно пописан. Аустријска војничка власт рећи да за г 1885. узимље свега 236.000 душа. Од њих биће 228.080 Срба правосл., 1.220 катол. а 700 мухамед., па 3.700 Арбанаса катол. и 2.300 мухамед. Мали број Арбанаса, који живе на окупу око Оциња и повише њега па с истока Подгорице, не смета нимало особито пошто су већином кршћани.

Ко познаје српску прошлост а вјерује у будућност српскога народа, тај мора убројити у српске земље и најсјеверније крајеве Арбаније до ријеке Дрина, који тече од Шар-планине до мора, а својим високијем бреговима чини једну праву природну границу коју с те стране може имати Црна Гора. У тијем крајевима живе по рачуну аустр. војничке власти:

Арбанаса католика	52.400	101.520
мухамедов.	49.120	
Срба православнијех		5.150
другијех		900
		<hr/> 107.570

По народности дакле ови су крајеви чисто арбанашки, него некад су били добрим дијелом српски — па што је некад било може опет бити! И у Србији опет су постали српски неки крајеви које бијаху поплавили Арнаути. Свакако је добро што преко половине Арбанаса припада католичкој вјери: они се допета не би противили ширењу Црне Горе с те стране, нити би било потребито ш њима онако поступати, како се мораде поступати у Србији с тамошњим дивљим мухамедовачкијем Арнаутима.

Босна и Херцеговина су чисто српске земље. По задњему попису од г. 1885. било је у њима 1.336.091 домородаца а 27438 стално настањенијех туђинаца. Од домаћега становништва 1.329.748 бијаху Срби, 5805 Јевреји а 538 друге народности. А и од стално настањенијех туђинаца може се слободно узети да их бијаше једно 10.000 Срба и Хрвата (од прилике 7000 католика а 3000 правосл.). Оно нешто њемачкијех насељеника, што је дошло у земљу од када је Босна под Аустријском управом, биће свакако земљи на корист са економичкога и социјалнога погледа, а неће јој бити на штету с народнога погледа док су у тако малену броју.

Далмација по задњему попису од г. 1880. броји 476.101 душу, од којих су 440.279 Хрвати и Срби (93.31%), 27.305 Талијанци (5.79%), 4243 друге народности (0.90%). Талијанци далматински нијесу потомци старијех Романа који се бијаху повукли у приморске градове пред поплавом хрвацком и српском VII. вијека; они су понајвише поталијанчени Хрвати и Срби, а мало је досељеника из Италије и њиховијех потомака. Пошто их пак море дијели од остале масе талијанскога народа а и политички им је уплив сасвим спао, од њих не пријети никаква озбиљна погубељ нашем народу. — Већи дио становника друге народности сачињавају Нијемци (њих 3382), али нијесу стално настањени већ (осим мало којег) војници који данас долазе а сјутра одлазе.

Истру треба бројити у хрвацке земље

гледе на њезине етнографске прилике и њен географски положај, а дијелом и гледе на историју. По задњему попису било је у њој

Хрвата — —	121.732	или	42·65%
Талијанаца — —	114.291	"	40·11 "
Словенаца — —	43.004	"	15·40 "
Нијемаца — —	4.779	"	1·64 "
другијех — —	348	"	0·20 "
свега 284.154			

Хрвати живу по селима, и по градовима средишње и источне Истре. (Православнијех) Срба домородаца нема него у селу Пероју код Пуље, 219 на броју; то су потомци Црногораца Црмичана који бише тамо доведени г. 1657. од Млечића. — Талијанци живу понајвише у приморскијем градовима и ту су од памтивијека били сами господари, али их има и много који су управ поталијанчени Хрвати; али се је сада и тамо хрвацки народ освијестио па је у ово задње доба талијанчење запело. — Словенци живу на окупу у сјев. зап. крају.

Хрвацка и Славонија (с РИЈЕКОМ) броји по задњему попису оволико људи:

Хрвата и Срба	1.720.344	или	89·90%
другијех Словена	47.160	"	2·46 "
Нијемаца — —	84.034	"	4·39 "
Маџара — —	41.800	"	2·18 "
Талијанаца — —	14.098	"	0·74 "
Румуна — —	2.050	"	0·11 "
другијех — —	3.994	"	0·21 "
свега 1.913,480			

Премда је дакле и апсолутан и релативан број нашега народа у Хрвацкој и Славонији много претежнији него ли свих осталијех народа заједно, опет не можемо мирне душе гледати гдје у Славонији и Сријему расте број Нијемаца и Маџара а пада број Хрвата и Срба. У поджупанији Вуковарекој има 15·10% Нијемаца а 8·93% Маџара, а у Вировитичкој има 10·92% Нијем. а 14·89% Маџара, у граду Руми има 55·50% Нијем., у Осиеку 49·28%, у Земуну 44·39%.

Тешко је казати који се крајеви у Угарској могу рећи да су наши. Насеобине, ма колико биле велике, ако су отцијепљене од остале масе нашега народа за нас су изгубљене, јер је њима суђено, као свим насеобинама слабијих народа на земљи јачих народа, да се претопе у народ међу

којим се налазе. Остају дакле само они крајеви јужне Угарске који се држе масе нашега народа а у којим наш народ има или апсолутну или релативну већину.

Ако почнемо са запада то налазимо прије свега Међумурје (југозападни крај Угарске између ријека Муре и Драве). Ту се живави кајжавски Хрвати баш јуначки држе; од свих наших котара у Угарској Међумурје је најчишће: од 65000 душа нема их него нешто преко 2000 Маџара а нешто преко 1000 Нијемаца; иначе је све чисто хрвацко. Паче Хрвати иду донекле и преко Муре; њихове су општине *Молнар, Св. Мартин, Петри-Венши, Бајча, Ердешва, Фибегаса, Керестур*¹⁾ који су на окупу повише Котора; к њима треба прибројити и општину *Леград* која је на десној обали Драве. Идући даље низ Драву налазимо око Бабоче мали комад хрв. земље који је састављен од општина *Беловар, Визвар, Херешње, Арач, Болхо, Бабоча*; а мало затијем, петочно од Барча, опет други с општинама *Пошон, Ујфалу, Лакоча, Св. Борбаш, Св. Мартин, Керестур, Реафалу, Стара*.

Сада тек долазе жупаније средишње јужне Угарске са својим мјешовитијем пуцањством: до маџарскога села налазимо српско па опет њемачко, влашко, словачко, руско, итд. У истом селу живе људи од три четири различите народности. Простор, на којему опет наш народ има већину, захваћа југоист. дио Барање, па јужне предјеле бачке, торонталске и тамишке жупаније и неке југозападне крајеве крашовске жупаније, те сачињава један непрекинут комад. Црта, која одваја тај простор од осталог, иде у Барањи од Драве к Дунаву повише мјеста Св. Мартин, Касад, Беремед, Илочка, Липовица, Бољ, Липова, Поча, Будмер, Борјад, Тетеш, Маис, Далњок, Батина. У Бачкој граница тече од Дунава к Тиси повише Сомбора и бачкога конала који баш спаја Дунаво с Тисом. У негдашњему Балату граница иде повише овијех мјеста: Бочар код Тисе, Тиса Хеђеш, Мокрин, Вел. Кикинда, Башахид, Меленце, Елемер, Вел. Бечкерек, Неузина, Бока, Шурјан, Канак, Иланча, Францфелд, Долова, Улма, Вршац, Јасенова, Крушица, Ребенберг, Стара Молдова на Дунаву. —

1) Имена пишем како су забиљежена на генералној карти австр. војн. завода, а податке црпим из службене књиге *Ergebnisse der Volkszählung* и т. д. Budapest 1882.

За себе напокон стоје при Дунаву двије осамљене општине Доња Љупкова па Свиница.

Да се могу љепше видјети које су етнографске прилике у овим крајевима јужне Угарске који се држе осталијех наших земаља, изнијећу напосе бројеве за Међумурје и оне општине које су до њега, за она два комада наше земље у помоћкој жупанији (Беловар и т. д.; Потоњ и т. д.), за наше предјеле у свакој жупанији у Бачкој и Банату, па напокон за оне двије усамљене општине.

	Још не говоре ¹⁾	Другијех	Румуна	Маџара	Нијемаца	Другијех Славена	Срба и Хрвата	Свега	Површина килм.
Муђумур. итд.	2.792	204	34	4.285	1.308	64	66.590	75.277	791.07
Беловар и т. д.	349	49		2.203	52	5	4.193	6.851	126.59
Потоњ и т. д.	248	28	59	1.082	52	34	4.468	5.971	99.00
Барања	2.069	217	207	14.802	19.456	95	20.795	57.641	1478.63
Бачка	14.234	1.003	270	48.337	109.030	30.501	113.275	316.650	4971.55
Торонтал.	9.493	2.340	15.055	22.677	42.106	10.812	122.624	225.207	4284.23
Тамиш.	2.935	1.966	11.142	1.987	23.947	291	37.303	79.571	1616.12
Крапов.	521	612	2.060	126	531	24	9.776	13.650	329.57
Љупк. Свин.	65	17	515	11	26		1.732	2.366	160.18
свега	32.741	6.419	28.827	95.499	196.482	41.826	379.024	780.818	1385.634

¹⁾ У Угарској најме нијесу се уписивала у један народ дјеча што још не говоре.

Према су дакле овдје узети они крајеви јужне Угарске гдје још има највише нашега народа, опет једва и у њима има апсолутну већину. Па ако су већ сада прилике нашега народа тако неповољне, у будуће биће по свој прилици још горе, јер са три стране три јака непријатеља нањ јурише. Једно су са сјевера Маџари, којим највише власт и сила помаже; друго су с петока Румуни, који се све више шире на штету нашега народа јер се јако множе и никако не пуштају својега језика; треће су Нијемци који живе у Барањи, Бачкој и Банату испремијешани са Србима а пошто су изврсни економии све више им отимљу земље и баштине. Тако бива те народ наш у тијем крајевима све више назадује и пропада: број му отимљу Румуни, земљу и богатство Нијемци, политички углед и уплив Маџари. У таквијем приликама збиља од себе се свакому намеће мисао да преко Дунава и Драве нема више српске земље већ само српскијех насеобина на туђој земљи, изузевши једино хрватско Међумурје гдје су Хрвати од старине прави домороци. Али ако то и узмемо можемо се тјешити да наше прекодунавске насеобине нијесу прошле без користи за народ: овдје се зачео нови наш књижевни покрет, одакле је прерођена Србија дигла интелектуалне силе, док их сама није имала у земљи. Жалити би само било кад наш народ не би умно да испод Муре, Драве и Дунава устави бујицу маџарску, њемачку и Румуњску — е тада би ваљало посумњати о животној снази његовој!

У опће не смијемо се варати! И народи су као биљке и животиње: јачи напредује и расте, слабији назадује, гине и нестаје, да његово мјесто заузме јачи и срећнији. Опасани смо са свих страна народима који ишту да се шире на нашу штету: на југу нас материјално уништавају љути Арнаути, с истока су Румуни већ многе српске крајеве однијели, са сјевера тиште нас Маџари и Нијемци, са запада поткопавају нам кућу Талијанци. Како оно пјева Ј. Ст. Поповић крајевима који негда бијаху српски у Банату? *Гди су ти Србљи сад? На њиним гробовма страни зидају куће....!*

Него махнимо се пријех слутња и надајмо се да што је наше не ћемо више губити!

При крају да прегледамо све наше земље на окупу и који народи у њима живе :

	Срба и Хр-вата	друг. Слав	Нијемца	Маџара	Талијана	Румуна	Арбанаса	Других	свега
Србија	1.693.373	8.876	4.759	1.311	—	150.277	1.862	41.278	1.901.736
Стара Србија	242.755	—	—	—	—	—	232.535	14.914	490.204
Црна Гора	230.000	—	—	—	—	—	6.000	—	236.000
Сјев. Арбанија	5.150	—	—	—	—	—	101.520	900	107.570
Босна и Херцег.	1.339.748	—	—	—	—	—	—	23.781	1.363.529
Далмација	440.279	885	3.382	—	27.305	6	—	—	476.101
Истра	121.732	43.004	4.779	—	114.291	—	—	348	284.154
Хрватска и Слав.	1.720.344	47.160	84.034	41.800	14.098	2.050	—	3.994	1.913.480
Јужна Угарска	379.024	41.826	195.482	95.499	—	28.827	—	39.160 ¹⁾	780.818
свега	6.172.405	141.751	293.436	138.610	155.694	181.160	341.917	124.375	7.549.348
а %	81.75	1.87	3.89	1.83	2.07	2.40	4.53	1.65	

¹⁾ међу којим 32.74% неће што још не говоре.

Неће бити згорега да у задњу видимо и колика је површина наших земаља и колика је релативан број пучанства у свакој :

Србија	48.589.40 км. ²	а 39.0 на 1 км. ²
Стара Србија	20.777	" " 23.6 " "
Црна Гора	9.030	" " 26.0 " "
Сјев. Арбанија	2.000	" " 44.0 " "
Босна и Херц.	52.102	" " 26.2 " "
Далдација	12.832	" " 37.0 " "
Истра	4.953.89	" " 58.9 " "
Хрв. и Слав.	43.627.22	" " 43.8 " "
Јуж. Угарска	13.856.94	" " 56.3 " "
свега	207.768.45 км. ²	а 36.2 на 1 км. ²

Површина дакле наших земаља од прилике је толика колика је површина Италије без Сардиније, Сицилије, Калабрије и Апулије; без тих крајева наиме Италија броји 203.341 км.² — Релативан број људства прилично је низок; виши је само од релат. броја у Норвешкој (6 на 1 км.²), Шведској (10 на 1 км.²), Руској (16 на 1 км.²), Турској (25 на 1 км.²), Грчкој (30 на 1 км.²), Бугарској (31 на 1 км.²), Шпањолској (33 на 1 км.²).

Султанов плијен.

(Балада.)

Слуге моје око трона мога!
 ево нешто немам мира;
 причајте ми: из онога
 кршћанскога манастира
 гдје је она дјева?
 Тужи ли се или пјева?

Први слуга:

О падиша! ево слуге твоје
 све ће теби испричати:
 она е' не зна још у своје
 срце јаде разабрати;
 од велика јада
 ја се бојим да не страда.

Други слуга:

Дао сам јој четир робинице
 да је служе да је дворе;
 али силне бољетице
 једнако јој срце море;
 шта би боље могло
 да би тужној ја помого?

Трећи слуга:

Дао сам јој и мисирску слугу
 и мраморну скупу бању;
 она не зна сметнут тугу,
 плаче ноћу, плаче дању,
 нит умива лице
 нити чешља плетенице.

Четврти слуга:

Дао сам јој све што цвјећа има
 и ружа из Кашемира;
 она хоће у јадима

само покој манастира,
она друго неће
нó икону и пропеће.

Пети слуга :

Кршћанскоме све се Богу моли,
да одавле јадну води;
жељиду јој да утоли;
живит хоће у слободи,
и свог славит Бога,
оног, царе, кршћанскога.

Стара баба :

Ја сам нешто наћи знала :
ја сам синоћ њојзи своје
огледало даровала.
Смири, царе, срце твоје!
већ ми каза : „јеси л' чула?
да сам цару прва була!“

Јосип Берса.

Писма с пута.

Побратиму А. Мародићу

I.

Драги Шацо!

Ево ме опет с тобом. Моје *Осам дана по Црној Гори*, што сам у *Јавору* посветио нашем побратимству назад неколико година, радо су читали и први наши книжевници, који обично нас смртне са висине своје у ријетко кад удостојавају својом пажњом. Са свијем је наравно, да Србина мора занимати кад се што пише о српскијем крајевима, које никад није видио. Е па с тога хоћу да продужим у *Н. Зети* моја писма с пута по овијем крајевима и то баш теби, који не даш ни времену ни растојању, да прекину наше међусобне пријатељске свезе, мимо толико мојих пријатеља и другова из бољијех минулијех дана.

Него се не надај извјештајима Бог зна с каквијех мојих *путешествија*, које сам у осталом ја озбиљно смишљао. Тако још испред Ускреса намјеравао сам да обиђем наше приморје, куда ме позивље гостопримство Архиепископа Барског О. Шимуна Милиновића, ком је столица баш у

Бару, и Митрополита Босанског Хаџи-Саве, који је себи дворе подигао у Оцињу, на тој одмакнутој предстражи нашој према љутој Арбанији. Други ми је план био још много важнији, да се о Тројичину дневи нађем у манастиру Морачи, тој славној неманићкој задужбини, па отолен да кренем преко Колашина, Сењавине, Дробњака, Језера и Дурмитора у Пиву, гдје ме опет чека одавна гостопримство Војводе Лазара, да обиђем Шћепан-поље, до угла, што чине *Пива* и *Тара*, удружујући воде своје, да Дрину створе. Да ти и не спомињем мања путешествија, која стоје на првом мјесту у моме програму; прво: *преко Чева до Цуца*, куда су пошљедњи заточници пошљедњу стоцу црногорске земље по толико пута нападали турском крвљу и вазда је слободну сачували; друго у *Крајини*, гдје толико старина наших из доба Балшића чекају да их посјети Србин, које је у осталом већ походио и српском их свијету открио г. *Јасиребов*. онај учени Рус и познати Србофил, дакле исто као да је и Србин.

Но овога се програма ја не одричем и вјеруј ми, да бих већим задовољством пропутовао ове крајеве на коњу, па куда не може коњ на мазги, а куда не помаже ни мазга апостољски, него икојом жељезницом и парабродом по туђем свијету; дакле ако нам Бог да здравља и да о добру радимо, можеш се надати мојим извјештајима с пута у накрет Црне Горе; међутијем обраћам твоју пажњу на моје путописе, који су у лањској *Н. Зети* изашли под насловом: *Излет на Врањинску светковину*; *Са Острошке светковине*; и *Један дан на Ловћену*; а такођер и на оне у овогодишњој *Н. Зети*: *О Дукљи*, и *Са једне културне светковине*.

У овоме пак писму хоћу да ти опишем нешто, што си и сам видио, и што сам ја које стотину пута гледао, но чега се не можеш и гледати, и што те сваки пут нечим новијем изненађује: то је *поглед с Крца до границе на залив бокешки*.

Теби је познато, како *Хаџи Сава*, Митрополит босански, сада живи у Оцињу, гдје има свој двор са баштом на најљепшем положају у оној нашој приморској вароши, гдје је добро своје здравље опоравио.

Овога љета о дану рођења нашег Престолонашљедника Данила долазио је на Петивње

и стојао је до Петров дана, који је спадао у петак; а у петак креће параброд Лојдов из Котора, који тиче Оцињ, тако је требало, да остане на Цетињу још осам дана, ако је шћио да парабродом пође по мору у Оцињ и да тако види Боку, коју још није видио. Али му је било много толико остати на Цетињу е је хитао у Оцињ ради купања; е тога одлучи да један дан изађе до Креча, да бар види Боку са оне висине колико се може видјети, и ја му се понудим, да му будем сапутником, што он радо приими.

У суботу дакле пред Петров-дан кренемо на колима са Цетиња око седам ура, а на десет били смо на Кречу. Ти ћеш још имати пред очима оне литице, што се дижу изнад Котора до скоро хиљаде метара, као да над њим перпендикуларно висе, по којима је путања кривудала на завоје тамо-овамо, док би их савладао. Та се путања и сада види и њом се служиш и још ко пјешке иде; али је колески пут из Котора изведен изнад Грбља, све на завојке, па једном дугом окуком улази у Кречак, преко које се види криво густијем каменијем мергинима, у самоме путу засађенијем према његовој површини, обиљежена садања граница између наше цесаревине и наше књажевине.

Кад смо са кретачке равнице овом окуком долећели изнад оне провалије, што зја испод пута е десне све до мора, што се до врата од Котора увлачи; а е лијеве нам се указа покрај самог пута величанствен свод пећине, која се увлачи Бог зна докле у литице, што изнад нас висе; Митрополит Сава, потрешен тијем ненаднјем призором, до сад невиђенијем, викну кочијашу, да заустави кола; изађосмо из кола, и стадох му казивати, одећи по мало напријед пјешке, како нам се што указивало.

Најприје се види одма испод пута *Муо*, оно село, што се пружа на обали према *Котору*, на подножју високог брда *Врнца*, које зеленило покрива; бијеле му куће све једна уз другу, на један и на два тавана, огледају се у мирној површини залива, који им до врата допире; а на сред села је нова велика црква, у којој је скоро било велико славе поводом канонизирања блаженога *Грација*.

— То је читава варош! какво село! — рече ми г. Митрополит.

— Е, таква су села по обалама нашим, и још љепша и виша; сад ћете видјети; — ја му одговорим.

У томе етаде се откривати мало по мало *Прчањ*, како смо по мало пут границе одили, и испред њега залив као огледало; па у брзо цио се *Прчањ* пред нама пружао од *Главатога* до *Маркова Врта*, тако да нам се сва обала указала, застрта још вишим кућама, правијем дворцима, све једна уз другу, као у једном ланцу, у бујноме зеленилу.

Преко *Маркова Врта*, у исто доба открива се на другој страни преко залива и *Пераси*, на подножју гола високог брда са острвињима *Госи* од *Шкријела* и *Св. Ђорђа*, па до њега *Дражин Ври*, мали засеок, са кулом *Баја Швајанина*, па *Оравац*; док се почела и *Доброша* откривати са још вишим палацима и црквама испод високих залашких и његушких греда, које се из мора управо голе и неприступне подижу, само што се зелени уски појас до бијелијех кућа.

Тако је пред нам, или боље, испод нас стојао онај дио залива которског, у ком се огледа најбоље негдашње благостање бокешко, и величанство природе, која те уједно узгасава и привлачи, каноти нешто још не виђено, ни снјевано.

Ја сам Митрополиту Сави казивао како нам се што отварало, а он није имао другијех ријечи до овихех ријечи највишег дивљења:

— Господе Боже! Господе Боже!

Идући даље испод *Жањева Дола* етаде нам се откривати испод нас опет поље *грбљеско* и *солиоцко*, па зелени полуострв *Луштица*, па залив управо до *Суторине*, па *Нови*, град Твртков и Херцега Шћепана, па сва страна од *Кумбура* до *Бијеле*, и најпослије опет испод нас *Тиват* и дио *Ластве*. Г. Митрополит је желио да види и *Савину*, те смо одили све до границе, али је закрива рт кумбурски. Да смо још мало напријед пошли шћасмо и онај бокешки *Сион* видјети, гдје се у високој дубрави зелени, али је сунце било добро припекло и ми се прилично уморили пјешачећи.

Тако се испод нас пружао други дио которског залива, сасвијем друге природе питоме, чарне и веселе. Залив је мало шири па се прав пружа између зеленијех хумнијех брјегова, а не кривуда стијешњен

између голијех суморнијех планина. Особито пак оно лијепо поље, што се испод *Ловћена* пружило до залива, испуња овај дно Боке неком милином, која се још више осјећа према суморности строгијех црта оног дијела, што нам се први указао. Рекао би, да се коју стотину километара растају, а тамо се ове двије тако разноврсне природе мијешају у оном тјеснацу пред Перастом, што се зове *Верисс*, у коме се баш налази моје родно село *Летишане*, одакле се чује у тихој ноћи како на другој страни славуљ пјева, а камоли неће кокот, што као за чудо Љубиша наводи у свме опису Боке. Али се овај дивни тјеснац не може видјети с овога пута, јер га заклањају висока брда оног полуострва, ком на сјевероисточној обали леже Муо, Прчањ и *Шолив*, који се такођер не може видјети, а на југозападној Тиват и Ластва, дочим је на западној обали село Лепетане. Још се не виде *Рисан*, који лежи у оном куту залива, што се увуко иза Пераста између голијех високијех планина, и *Морињ*, који лежи у другом куту према Рисну. Али се за то виде изнад Мориња и Рисна сури врхови *Убала* и *Кривошија*, начичкани тврђама до изнад Пераста и Оравца, куда су се развијали потоњи *уштанци* бокелски.

Него најзнаменитија од свијех тврђава у Боки лежи таман испод нас, а влада пољем и заливом, што се види с нашега пута, дакле великијем дијелом Боке. Ово ти је чувена *Горажда*, која је скоро ограђена, и која, кажу, долази који милион фиорина. Ипак се нема што од ње видјети, јер је сва испод земље у главици, која је и тврђави име дала.

Испод солиночког поља, гдје су била чувена Иванбегова солила, а спомињу и за доба Неманићко, пружа се у море мали полуострв *Превлака*, па до њега се види прави острв *Страдиоти*, а до Страдиота реко би да плута у мору црква са толико зидина у наоколо.

О Превлаци сам ја писао назад коју годину у *Јавору*, што се на њој дачас види, и што се о њој зна из прошлости у историји православне цркве; а у кратко се о њој може рећи, да је то у Боки најпознатији носилац успомена славног доба Неманића.

Историја цркве Св. Ђорђа под Перастом и оне Св. Трипуна у Котору, за које

се зна да су из доба Неманића, још чека стручњака да је критички претресе и одреди.

Па је ли чуда, што смо ту до близу подна останули, прегледајући с *шичјег* *леша* овај чувени, али мало познати наш залив? И да нас апетит и подневна сунчана припека не погнаше натраг, ту нас ћаше и вечер затећи!

Тако сједосмо у кола, која појуреше пут Крса, гдје нас је у првој крчми објед чекао, разумије се песни, који смо били собом донијели; али тек се унутисмо, пуче један точак, и ми смо морали опет апостолски продужити размишљајући, како ћемо се на Цетиње повратити, јер се на Његушима није могао скрхати точак поправити нити другијем замијенити.

Било је у велике прошло подне кад смо сјели за трпезу, па којој је било неколико кутија ајвара, рака, сардина и туневине, како је био петров пост; срећа што смо имали добра примичка вина, којим смо залијевали ово посно јело. Међутијем смо били послали човјека на Цетиње, да нам друга кола доведе, па смо их без бриге у угодном разговору ту чекали. Крчмар нам је обратио пажњу на густу букову шуму, која се не далеко пружа уз Ловћен, да ту, ако нам је по вољи, у дебеломе хладу отпочинемо. Но у томе најбољем празна кола из Котора, која заустависмо, и ако смо друга чекали с Цетиња. Наша инвалидна кола повукла су се била одавна пут Његуша.

Око три уре кренемо са Крса. Кад смо прије подна прошли преко Његуша, нијесмо се нигдје заустављали; г. Митрополит хтио је свакако, да сврне код госи. *Ђура Петровића*, да га поздрави на славном огњишту толико великана наших, па је наодио, да ће приличније бити, да то учини послје подна, кад се вратимо. Тако заустависмо кола у Браковићима код дворца Књажева, да се извијестимо, јели г. Ђуро код куће. И на питање одговорише нам, да је у планини, као што обично сви Његуши љети издижу њеки на Ловћен а њеки на *Вршањ* у *Залазима*, гдје је шума, папа и вода још боља него на Ловћену.

Ту г. Митрополиту приступи један млади свештеник, коме препоручи, да изручи његов поздрав г. Ђуру; па продужи мо даље уз Буковицу. Изнад Бајица тек

сретосмо кола што су по нас ишла. Али треба, да ти кажем, да смо и тамо и овамо сријетали кола и празнијех и са путницима. Тако смо послје дознали, да се у једнијема возио г. Павић фон Пфауентал, дворски савјетник и одлатус далматинског гувернера Блажековића, са друштвом, који се у осталом на Цетињу није никоме приказивао, а у гостионици се записао као прости чиновник.

Прије шест сати били смо на Цетињу. Г. Митрополит је био управо раздра-

ган величанственом панорамом Боке которске, овог дивног српског залива, гдје паранче расту као највиша дрвљад, и гдје вјечно лимуни цвјетају; а ја презадовољан, што је баш мени у дно пало, да му будем ако ће и издалека цицроном, те сам тако своје успомене обогатио и овијем излетом са овијем *узор-Србином* и *погвалом* *цјелокупне православне цркве*.

У другом писму бавићу се о мом путу у *шврде Грађане*.

Л. Томановић.

Пјесна и јесни.

Шта би она тица мала у тавноме сјену круга,
У сплетеној мрежи жица, без слободе горског дуга;
Шта би онај поток мали, што долином вијуга се,
Сваке зоре, сваког дана да не прати твоје гласе?
Зар би тако слатко снови изпод дрвља пастир млади,
Да му звуком божанскијем пјесма душу не заслади?
Шта би она дивна мома кад залива мирис цв'јеће,
Кад јој око жарке душе слатка нада облијеће;
Штали момче кад угледа запламтјело око њено,
Бујне груди, мирис косу, бјело лице и румено?...
Зар би мог'о вијинути се сури оро више свега?
Ти му силом крепиш крила, ти висини дижеш њега.
Шта би онај сјепак тужди у вјечитом браку ноћи,
Да му срце не загрле божанствене твоје ноћи?
А роб шта би, кад га душман туче ланцем и ханџаром
Да му срце не згријеваш твоје рјечи светим жаром?
Шта би онај што у тами, тужи, чами песто љета,
Шта би Србин с' толико јада да те нема пјесмо света?.

Мостар, 5. Маја 1890.

Алекса Ристов.

Грчке Мисли

о етнографији балканског полуострва.

Под овијем насловом донијела је биоградска *Отаџбина* врло важну радњу, која нам је добро дошла, јер је грчки народ поред српског и бугарског главни фактор на нашем полуострву, а нама је познатија и шпањска публицистика од грчке. За то доносимо извод из ове радње и читаоцима *Н. Зете*, пошто смо увјерени, да ни десетоме *Отаџбина* неће до рука допирати.

Најновије писање о Комаров-Зарјанковој карти, као и у опште наша најновија литературна радња о етнографији балк. полуострва поглавито је наперена против онога, што се чини са стране Бугара и бугарских искључивих пријатеља. Остаје питање: како смо с Грцима? јесмо ли с њима на чисто? Јесмо ли с њима сагласни? Да ли не налазимо, да се њихове претензије будућности с нашим никако и нигдје не сукобљавају?

Родољубиви писац (*Шар-Планинац*) хоће, да нас упозна са грчкијем мислима

о овом предмету, јер тек кад се зна шта мисле Грци и Бугари и кад се с тијем упореди оно што ми желимо, моћи ће се смислити пут којим би се дала избјећи тешка времена новог каквог Сан-Стефана и Берлина. Ми нећемо — вели — да дајемо ни поуке ни савјете дипломатима од занимања; али им напомињемо, да се на балканском полуострву, у свијем пословима много цијени а још више цењка. Аристократичнијех обичаја на балканском полуострву нигдје нема. Ко се од цијене не поплаши и у цјењкање се упусти, често се пута погоди и кад се не нада; а ко се срди што му је много занесано, или што му је мало дато — тај ништа не сврши. Такви су обичаји Балканског полуострва од Цариграда до Биограда, и од Драча до Варне. А најбоље би било, да се балкански народи сами међу собом погоде, и пред Јевропу изађу с готовом ствари. Не узмогу ли се погодити сва три, треба да се погоде бар два. А трећему у томе случају не би се имало што много завидити. На сваки начин треба да се чувамо од јевропске расправе, да не испадне, да се платно сијече ејекиром тјесто макама.

Наша је дужност да сами своје питање из досадњег положаја напријед помакнемо, а наше је питање — питање цијелог Балкана, јер у најближој будућности нико неће већ расправљати ни само грчко, ни само бугарско, ни само српско питање.

Слиједећа обавијештења о грчким етнографским погледима на балканско полуострво посвећена су поглавито овоме задатку. Њихова је најаера да послуже хладном и стварном проучавању питања.

Ови грчки погледи многијема ће се чинити погрјешни и претјерани; али то су цијене, од којих почиње погађање; кад су једног Јеврејина питали, колико је два пут два, он је одговорио: седам — ма да је знао да чини четири.

И ми и Бугари тражимо своја етнографска права са основе народности. Ми не тражимо ни историјску пластику државнијех створевина, ни цјелину географску, ни трговачке путове и изласке; ми тражимо Србе а Бугари Бугаре све донде докле мислимо да су наше границе.

Грци се у томе од нас дијаметрално разликују. Они већ цртају не само *етно-*

графске карте као ми и Бугари, него карте *етнократске*, у којима се износи на прво мјесто најјача народност, најјача (како они мисле) по историји, по образовању и по социјалном положају. Они народности дијеле не по броју сељака, него по броју средишњих, управнијех, просветнијех, црквенијех и трговачких кругова. По броју тијех кругова они већ данашње полуострво дијеле на народности надмоћне и потчињене.

Грчке су карте историчне, државне. Оне полазе више са гледишта старе грчке државе, и чинећи концесије (по њиховом мишљењу) етничким еволуцијама усљед сеобе народа и словенског насељења на Бал. полуострву, оне цртају и данас границе аспирацијама грчким на основици старијех државнијех идеја још из средињег вијека, које су се и послје турског освојења наставиле у црквеној патријашерској управи, наново раширеној на свијема балканским земљама.

Зна се да је византијско царство грчким духом задахнут и преображен наставак источног римског царства, и да су му границе биле на Дунаву и на Сави. У свом почетку то источно римско царство није било грчко. Али су Грци у великим његовијем средиштима на југу полуострва, у Цариграду, Дренопољу, Пловдиву, Солуну, знали да му мало по мало збришу римско-латински тип, замјенивши га грчким. И тај грчки народни тип умно је на тијем мјестима допета да прогута и својом просвјетом са собом да изједначи разне остале народне елементе и да сусретне буре сеоба народна с грчким народнијем духом и с римским државним традицијама.

Сеоба народна прелила је одмах ову грчку творевину читавом поплавом разноликих народа. Иза резнијех других народа Словени су га пошљедњи били прекрилили од Саве и Дунава до на крај Мореје и до Цариграда. Сва се земља била пославенила. Али су у грчким рукама остали јужни приморски градови Цариград и Солун, и из њих је наново просветом и трговином избијао грчки елемент и ширио се у унутрашњост. Тако пишу озбиљни страни историци. „Царство византијско, пише један од њих,¹⁾ једва би се могло

1) A. Rambaud. L'empire grec au dixième siècle Constantin Porphyrogénète. Paris, 1870, 539 и VII.

назвати царством грчким. Не имајући јединства етнографскога, оно је тражило јединства у администрацији, јединства у религији, јединства у књижевности. И грчки је језик постао језик административни, црквени и књижевни, те је слабо и налично на језик народни. А Цариград је био средиште администрације, вјере и књижевности. И тијем је он уједначавао, обрађивао и преображавао најразличније елементе Јевропе и Азије, који су му се примакли. Толики су поборавили у њему своје народне говоре за љубав углађеног језика византијског, толики су затурили своје народне вјере за љубав жаркога и прекаљеног православља. У Цариград су ови варвари долазили неписмени и прости а из њега су полазили писмени, учени, пуни знања и вјештине. Цариград је сам био царство; из Цариграда се држало и повраћало царство. Више пута је царство спадало на сам Цариград и више пута се из њега повраћало до далеких граница. Црква је служила царству а царство цркви, јер је црквена пропаганда било главно средство, да се новонасељени народи разоружају и покре.“

Али ма да се из овога изводи да су дух и просвјета старих Грка велика освајања чинили, види се и нешто друго, а то име да се старо племе јелинско, творац чувене грчке образованости, као племе, није могло ни мало сачувати. Мјесто њега како говоре јевропски историци, сачувао се његов језик, ако и промијењен, сачувало се име, сачувала се просвјета, а раширио се тако рећи нов народ, и раширила су се с његовијем мјешовитијем раширењем и племенске му аспирације.

У осталом, који народ јевропски може данас да се похвали физиолошком чистотом расе? Сви су производ безграничног укрштања, и питање још може бити само: гдје је надвладао језик с народнијем карактеристикама и традицијама, гдје се одржао дух народни, а чистота физиолошког поријекла доиста се не може много у рачун узимати.

Жеравица сачувана у средишту пограничног римског царства и у његовијем главнијем мјестима, постојанство и непоколебљивост државне средишње власти и у највећим неприликама, бијаху довољни да одрже предање, да поставку нову борбу и

да у њој знатне побједи одрже, ако и нијесу могли са свијем повратити оно што је било у почетку.

У топографији садашње Мореје, Јеладе и Тесалије (осим острва) Киперт је нашао три четвртине словенских, десетину арбанаских, десетину новогрчких и само десетину старогрчких имена мјеста. Али су, при свему томе, заиста данас грчки језик и грчка народност права основа чисто народно-грчком животу садашње краљевине Грчке, и ко може сумњати, да је она вођ и преставак новогрчког народног живота и новогрчких народних аспирација?

Чинећи се донекле невјешти правоме смислу овијех историјско-етнографских дедукција, пристајући, као што је и природно, к јеленофилима, који панегирички и с поштовањем говоре о старијем врлинама и о старој раширености њиховој, грчки патриоти и политичари не штеде финоћу ни свога патриотизма ни својих софизама, да нађу згодне експликације, те да средством њих, на темељу, било својих раширенијех трговачких колонија, било својих државнијех традиција, било своје црквене управе, рашире међе својим аспирацијама и претензијама што је могуће даље.

Византијско царство, његова култура, знаменити положај Цариграда, његове престонице, и његов неспорно велики утицај на судбину свијета само су припомагали новијем грчким аспирацијама. Јелинофилство је на Наварину обрало грчку краљевину од ислама, који је хтједи утопити у крви њенијех јуначких бранилаца. То западно јелинофилство пружило је помоћи и познијим грчким аспирацијама у антагонизму грчком са Словенима. Но што је тијем грчки народ губио пред Русијом, то је поправљало грчко православље, у којем су се Грци вазда одликовали. Тако су од свију балканских народа до сада једино они били у положају да им помаже и Русија и западне јевропске државе. За то је Грчка и г. 1878 добила половину Тесалије и без пушке и без мртве главе.

Чувени професор јелинске историје на атинском универзитету г. *К. Папаригопуло* написао је у једном свом дјелу,¹⁾

¹⁾ Histoire de la civilisation hellénique. Paris 1878.

да је очевидно, да ће се коначна судбина источнијех хришћана одлучити утврђењем Словена на сјеверу а Јелина на југу Балкана и Шар-планине, јер су све земље на југ од тијех планина, па и сама планинска мјеста тијех истијех планина с јужне стране, земље суштаствено јелинске. Оне су кроз хиљаду и двјеста година сачувале њихова историчка имена Тракије и Македоније.

Ове се основе држе највећи дио јелинских патриота, ослањајући се на историју и географију. Али пут историјских државнијех граница води у тешке погрешке, кад иза њега није етнографија ма у којој мјери.

Ми нијесмо за саму етнографију; и етнографија има претјераности. Али грчко гледиште не може наћи ни толико одобрења, колико бисмо ми, на посљедку, и претјераној етнографији морали указати.

Пред нама су три грчке етнографске карте балканског полуострва: једна из 1876 штампана у Лондону; једна грчко-турска из 1877 штампана у Цариграду; и једна из 1881 у Берлину. Све те три карте имају везу са политичким савременијем догађајима, што показује, да имају политички задатак и да су имале своју улогу у рачунима и радњама грчке дипломатије.

У првој карти народи балкански обиљежени су у компактнијем масама, а на етнографским су границама свуда обиљежене и оне мјешовите зоне, у којима се народи укрштају и један с другим измијешано живе.

Компактна маса српска обиљежена је на тој карти само насрам Арбанаса и Бугара. Тако маса српска почиње по тој карти на старој аустријској граници у Јадранском приморју. Свеколико приморје међу Бојаном, Јадранским морем, Скадарским језером и црногорском границом (до 1878) арбанаско је. Границе Црне Горе од 1876 границе су међу масом српском и масом арбанаском све до Виситора. С Виситора српске границе силазе на Лим (подалеко испод Плава и Гусиња), и иду Лимом готово до Бијелог Поља, држећи на десној страни Лима масу српску, а на лијевој један као језик Арбанаса обухваћен и с друге стране масом српском, која допире мало више Рожаја, не допирући ни до Пећи. Даље маса српска насрам Арбанаса иде водопањом

Ибра, остављајући Пећ, Ђаковицу, Призрен и сву Метохију компактно Арбанасима. Из водопаће Ибра маса се српска стере у водопаћу Ситнице, имајући за границу Голак, и одмах више Приштине скреће сјеверу тако да Косово остаје на јужној граници, Ново Брдо и Гилан остају арнаутској маси, а српска маса скреће преко планина од прилике на Грделички мост на Морави. Одатле иде право, на крају мало савијајући на југ, једнако имајући Арбанасе са југа, и долазе до на крајеве око Сливнице. Граница источна арбанаској и српској маси као да је на Струми, а догле долази једнијем пошироким арбанаско-српским стубом, који се од Качаника пружа к Струми међу чистијем Србима са сјевера, а Грцима (измијешаним с Бугарима) с југа. Ширина је тога арбанаско-српског стуба од Приштине до више вароши (јер су у Качаничком тјеснацу већ Грци и Бугари), по том од Грделичког Моста до више Биљача, па између Радомира и Трна. Тако су у Софији и блиском јој предјелу до Струме Бугари, а на Струми настају Срби и Арбанаси.

Спрам Бугара на истоку састављач је ове карте за Србе већ био галантнији него спрам Арбанаса. Србима је оставио и Сливницу и Цариброд, и Пирот с цијелом водопањом Нишавином. Етнографске границе на том крају иду планином тако, да Типровац остаје Бугарима а Пирот Србима. Али је последије нашао за добро, да сву лијеву водопаћу обадва Тимока остави Бугарима, те је тако велики дио књажевачког и црнорјечког округа обојен бојом бугарском. Српска етнографска граница долази опет на Тимок тек испод Зајечара, ондје гдје се и државна граница с током Тимока састаје. Влаха у Србији по овој карти нема; али је у Угарској њихова компактна маса без икакве смјесе доведена до жељезничке линије Базајаш-Темишвар.

Према томе Србима се етнографски приписује: Црна Гора (по границама до 1878), Далмација, Босна и Херцеговина, Хрватска и Славонија, Сријем, Бачка и Банат, Србија (по границама до 1878) с Новопазарским крајем, Косовом, Нишкотопличким крајем до Грделичке клисуре и Пиротским крајем. Осим тога има на југу те линије још нешто српске мјешавине с Арбанасима. Тако арбанаско-српска мјешовита маса иде од Приштине југозападно

до горњег Вардара у Пологу, али на јужну страну Вардара не прелазећи, јер с јужне стране Вардара почиње компактна маса арбанаска. По том с обје стране јужне Мораве и њенијех притока до Биљача и Пешине.

Још су забиљежена два српска острва: једно у арбанаској маси у Дибри с десне стране Ц. Дрима на источној страни охридског језера; а друго у арбанаско-грчкој маси међу Охридским и Претанским језером готово до Девола.

Арбанаска компактна маса иде сјеверно дуж старијех јужнијех граница црногорских, низ Лим лијевоу страном до Бијелог Поља, па уз десну страну Ибровог изворног предјела, па јужном границом Новопазарског сандака и Иброве водопаће до водопаће Ситничине. Ту су у водопаћи ситничиној измијешани Арбанаси са Србима више Приштине, и та смјеса иде западно од Качаника и преко планине до Тетова. Призрен као да ипак остаје чисто арбанаски. За тим се Арбанаси, измијешени са Србима, пружају међу српском и грчко-бугарском масом гореобиљеженијем стубом међу Приштином и Вароши, међу Грделичким Мостом и Биљачем, међу Трном и Радомиром све до Струме. Арбанаска маса иде (по том десном страном Качаничке ријеке, тик самог Скопља (у коме су по тој карти Грци и Бугари), хвата Палог (горњи Вардар), и јужном страном Гостиварских планина обухватајући цио склоп Шарпланине и сву Дибру, излази на сјеверну страну охридског језера, на сами исток Црног Дрима. Ту су око Црног Дрима Арбанаси а на источној страни језера Грци измијешани са Србима. Западну страну Охридског језера држе чисти Арбанаси, а с јужног краја језера њихова маса иде у кривој југозападној линији преко ријека и потока управо у Авлону.

Арбанаска маса има по тој карти облик неког кривога затубастог троугла, који је најшири у приморју (од Спича до Авлоне), а последије се међу Србима са сјевера, Грцима и Бугарима с југа једнако сужава, докле не дође до Струме, на којој се уставља пред Бугарима, који држе Витош и Софију.

Грци и Арбанаси мјешовито су забиљежени јадранским приморјем, не хватајући дубоко у унутрашњост, од Авлоне до Парга.

Још је нешто Арбанаса на самој југоисточној страни Јеладе, око сел Атине, на сјевероисточној страни Мореја, и по неким острвима, и пр. на јужној страни Евије или Негропонта.

Бугари с њиховијем јужнијем границама нијесу нигдје тако зло прошли као на овој карти. Чиста маса бугарска хвата простор међу Дунавом, Балканом, Тимоком и доњом Добручом, и прелази Балкан само до Витоша. Свеколико приморје Црног Мора од Кистенце до Босфора заузето је грчком бојом. Турска мјешавина забиљежена је у Бугарској у цијелом видинском округу и по доњим крајевима Подунавља до Рахова, за тим на исток од Јантре, од Осман-Пазара па даље до мора, пружајући се кроз ваашку масу и доњом Добручом све до Дунава.

С Грцима су Бугари измијешани по цијелој источној Румелији, али тако да су на приморју само Грци и Турци, а на југ се Бугари не пуштају ни помијешани с Грцима даље од Марицине долине.

По овоме од јужних граница бугарских и арбанаских почиње одма грчко племе, било помијешано с Арбанасима, било чисто. Карта само при грчкој боји води рачуна од ероднијех или суплеменијех раса. Грци су по томе једини, који се лако друже и мјешају с ипородцима и у које се ипородци сволном и лако преливају. Тако Грци, што у компактној маси, што измијешани с Арбанасима, Србима (међу Охридским језером и Перистером) и Бугарима (који се по овој карти радије него ико други претанају у Грке), хватају лијепу ширину од мора па до Авлоне, одакле њихова сјеверна граница (јужна увијек почиње од мора) иде на јужни крај охридског језера, јужном границом Дибре, јужном границом Вардарове горње водопаће на Качаник до Вароши (до на улазак на Косово), одакле јужном границом врањске пахије (из турског времена) иде на јужни крај Витоша, обухватајући Рилске планине, па претуривши Ихтиман и Трајанову Капију, поносито се хвата Балкана све до Црноморског приморја, у коме се опет налази у својој кући, пружајући се дуж приморја и на сјевер до Кистенце.

Турска на овој карти нигдје нема у компактној маси. Измијешани су с Бугарима у источној дунавској Бугарској, с Грцима

у Приморју источно румелијском и у цијелој Тракији. Цариград је мјешовито грчко-турско острво у маси грчкој, која је компактна у свему оном њуноу земље међу Црним и Мраморним морем. Исто тако Турака још има у јужној Македонији помијешанијех с Грцима, али се, како карта говори, и Турци свуда држе у пристојној даљини од мора.

О другој цариградекој карти толико ћемо рећи да је и у њој Грцима допао лавовски дио, при свему томе што је уступљен велики простор Муџулима, и што се имао обзир на турску цензуру. По тој карти Срби би мало што још могли тражити од Турке!

Трећа берлинска карта, (издање атинскога силога) јесте прави израз грчких патриотских мисли о етнографској подјели балк. полуострва. Мисао и правац карте најбоље су исказани овом биљешком, која се налази покрај назначења боја: „Ова карта није бојадисана *стинографским* него другојачијим тако рећи *стинократским* начином. Цијелијем областима давана је једна само боја. Али се тијем не каже да у њој станује само оно племе, којему дотична боја припада, него да је у њој *надмоћно* оно племе, којега му је боја дана.”

На тој етнографској карти српска боја покрива само краљевину Србију и кнежевину Црну Гору. Босна и Херцеговина и остале земље српске, које се виде сјеверно и западно од Црне Горе и Србије стављене су без ичије боје. Остале земље српске отишле су по овом етнографском дијељењу другима, као што ће се одма видјети. Бугари такођер се нигдје више не виде него у берлинским границама кнежевине Бугарске. Источној Румелији је дата боја Грка турске царевине. И то 1881!

Арбанаска маса, или боље надмоћност те масе по овој карти пружа се дуж нове црногорске границе до тачке, гдје она пресијеца Лим, иде низ Лим, десном му страном, до ушћа Увца, иде даље уз Увац и дуж граница Србије све до тремеђе српске, турске и бугарске. Одатле арбанаска маса иде к југу, дуж граница бугарских до границе турско-бугарске југозападно од Тустендила на Дованици. Одатле окреће к југозападу вијенцем Дованице јужно од Кратова, водомеђом између криве Ријеке и Шиње с једне, а Брегалнице и Орле с

друге стране, остављајући Орлу и Брегалницу Грцима, а Криву Ријеку и Шињу Арбанасима. На Вардар граница излази одмах испод ушћа Шиње више Велеса. Велес је грчки а Зелениково арбанаско. Одатле удара југозападно, хватајући за Арбанасе линију водомеђом Турске, обухватајући ипак изворни предно Црне и Сутеске, излазећи на Црни Дрим ниже Струге спрема Јабланице. Охрид, Преспа, Крушево и Прилеп остају Грцима. С Јабланице Арбанаси хватају ток Шкумбије управо на Окуци, којом она окреће свој ток западу, и низ њу слази на море. Сва земља јужно од Шкумбије овом је картом као и осталијем грчким картами дата Грцима.

По томе се грчка маса види у импозантној ширини и дужини од Јадранског до Црног мора. Узмите границу међу Шкумбијом и водомеђом Турске, Шиње и Криве Ријеке, па је продужите старом добро познатом границом кнежевине Бугарске, остављајући сву источну Румелију Грцима, па замислите од тијех граница до мора на југу Грке, и ви видите пред собом ову карту!

Мучно да ће бити и једнога нашег читаоца, који се неће зачудити и основима грчке етнографије балк. полуострва и њиховом програму. Нигдје није, истина, забилежено, да је то службени програм грчких политичара. Али је цијела истина, да се сва грчка политичка књижевност и практична политика крећу допета по истијем начелима, и да су у њима исказани главни основи грчке аспирационе политике на балканском полуострву.

Грчки програм се оснива на државној мисли воспостављења византијског царства у његовијем познијим границама, што га одводи у сукоб и са Србима и са Бугарима, којих се програм у главном оснива на свакијем супротном, националном начелу.

Грци особито рачунају с Арбанасима, које држе да проплетичу из старијех Пелагаја, и да су сродни Грчком племену, за то њихову масу шире на рачун Срба и Бугара.

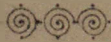
Због тога што су за вријеме турског господства Срби увијек показивали највећи отпор и што су Грци са погрчавањем највише успијевали међу Арбанасима и Бугарима,

они свуда опет стјешњавају Србе на рачун Бугара и Арбанаса, за то што им тијем начином долази лакше да по њиховијем теоријама Арбанасе и Бугаре у Грке урачунавају.

С истијем осјећањем гледају Грци и Србе и Бугаре. Али видећи да им је бугарска Ексархија пресејекла успјешно започето погрчавање, а бугарска им политика отргла са свијем из руку источну Румелију, и видећи да су исти узроци и Србе огорчили противу Бугара — Грци би више теглили Србима, под условом, да Срби од њих ништа не траже, или да у потраживању врло умјерени буду, и да им помогну отети од Булара оно што они мисле да су им Бугари преотели. Међу тијем и ако су узроци хладноће исти, ерпеки су разлози скроз различити од грчких.

Не зна се дакле, гдје су веће супротности или међу Бугарима и Србима, који имају једнаку основу, али расцијепљену оштро противнијем антагонизмом ради извјеснијех земаља, за које и једни и други претендују — или међу Грцима с једне и Бугарима или Србима с друге стране, гдје се различност аспирација још већма заоптрава различитошћу основе.

Кад се погледа на додирне тачке, онда би их се, при евентуалном нарављању разлика, ипак највише нашло међу Србима и Бугарима, што и природа предмета сама собом доноси. Али ако се то не би могло постићи, ако се полази са гледишта, да се Срби са Бугарима никако не би дали наравнати — онда би опет извјесном исправком основе Срби и Грци могли бити ближе него Грци и Бугари.

Народне јуначке цјесме.

Из збирке

С. Радловића и Б. Средановића.

VIII.

Женидба Захари Сердара.

Од када је свијет настану,
Није љепши цвијет процватио,

Што је данас прикладна Ђевојка
У Лауту граду бијеломе.

Мила ћерца од Лаута Бана,

По имену Анђелина млада.

Ах каква је јада не допала,

Што је земље на четири стране,

Љепоте јој у сву земљу нема.

Ни бијеле у планину виле;

Ђевојка је у кавезу расла

Од петнајест до двадесет љета,

Намамила триста просиоца:

Просе бани, просе ђенерали,

И просе је фисни Маџарини;

Још је проси травнички везиру,

Два захина од Херцеговине,

Ал Ђевојка никога не оће.

Но се с мајком по Ђулбаши шеће.

Једно јутро Бане уранио,

Па је Анђи ћери бесједио:

О Ђевојко китна Анђелијо,

Ај' се удај, Бог те не убио,

Јер ми просци твоји досадише.

Из подруме попише ми вино,

А коњи ми јечам позобаше,

Позобаше јечам и шеницу;

Бирај шћери кога ти је драго,

Ал ти драго младога Маџара,

Ал ти драго с мора ђенерала,

Ал захине од Херцеговине,

Или бирај травничког везира.

Кад разумље Анђелина млада,

Ондо Анђа бабу бесједила:

Збиља сам ти бабо омрзнула.

Ја ти више досађеват нећу,

А од тијех нећу ниједнога.

Веће, бабо од Лаута бане,

Ти довати дивит и артију,

И калема чим се књиге пишу,

Па ћеш ситне књиге растурити,

Спреми књиге низ земљу Маџарску,

Низ Маџарску и Босну широку,

Друге спремај у Приморје равно;

Ко год коња има од мегдана.

Нека хита под Лаута града,

Па ме бабо тури на кочију,

И уз мене три товара блага,

И Златију прикладну туркињу,

Коју но си скоро задобио,

Од Удбине града бијелога,

Сестру милу Танковић Османа,

А сестричну личког Мустај бега

Дивна була ка на гору вила,

И уз Злату хиљаду дуката,

Који први дође на кочију,

Ето њему Анђелија млада,
 И уз Анђу три товара блага,
 Који други дође на кочије,
 Ето њему Златија ђевојка
 И у злато хиљада цекина.
 Кад је бане шћерцу разумио,
 Шаровите књиге накитио,
 Књиге спреми на четири стране:
 Једна књига дође у Котаре
 До дворова Закари сердара.
 Кад је сердар књигу проучио,
 У образ се љуто намрдио,
 Па се шета испод бјеле куле;
 Он се јутру на уранку шета,
 Ни с ким сердар ријеч не говори,
 А виђе га остарала мајка,
 Па је њему мајка бесједила:
 Сине мио, Закари сердаре,
 А што си се, сине замислио,
 Каква ти је голема невоља?
 А сердар је мајци бесједио:
 Мати моја, родитељу стари,
 Ситна ме је књига допапула
 Од Лаута града бијелога,
 Да је бане турио кочију,
 У кочију Анђелију младу,
 И Златију прикладну туркињу,
 Уз Анђу су три товара блага,
 А уз Злату хиљаду дуката,
 Који први дође на кочију,
 Ето њему Анђелија млада,
 И уз њу су три товара блага,
 Који други дође на кочију,
 Њему да је Златију туркињу,
 И у злато хиљаду цекина;
 А ја, мати родитељу стари,
 Не знам што ћу од живота свога,
 Дорат ми је мајко остарио,
 Остарио мегдан оставио,
 Јаох мене до Бога јунаку,
 Ђе ми Анђе оде за другога.
 Онда мајка сину бесједила:
 Сине мио Закари сердаре,
 Ти се прођи врага и латинке,
 Љепшом ћу те оженити сине;
 Ако ти је нестануло блага,
 И ја нешто имам особине,
 Све ћу благо тебе поклонити,
 Па ти бирај прикладну ђевојку
 У Котаре и Сењу крваву,
 Бирај сине коју ти је драго,
 Свак ће ти је радо поклонити.
 Али сердар мајци бесједио:
 Мајко моја, мили родитељу,

Да ти знадеш каква је ђевојка
 Анђелија из Лаута града,
 Не би мене тако бесједила.
 Једном бијих у Лауту граду
 А у моје Богом посестриме
 Посестриме крчмарице Јане,
 На граду се одвали капија,
 Излећеше кола и кочије,
 Под кочије двије бедевије,
 А у њима Анђелија млада;
 По каква је, родитељу стари,
 Љепше лице но на гору сунце,
 Кад је виђех, моја стара мајко,
 Од јада ме заболела глава,
 Од главе ми у срце додало,
 Клекнух, мати, на демир пенцери,
 Ту сам јемши Богу учинио,
 Да се другом ја женити нећу,
 Докле буде у животу Анђе:
 Јаох мене до Бога јунаку,
 Мене Анђе пође за другога.
 Кад разумје остарала мајка,
 Онда сину ријеч бесједила:
 Сине мио, Закари сердаре,
 Ја ћу тебе дивно сјетовати,
 Прими сјете, нећеш се кајати:
 Ако ти је дорат остарио,
 Ти имадеш Богом побратима
 На Удбину буљумбану Муја
 Мујо има пеливан ћогина,
 Да бољег нема у другога;
 Пишти Мују дебела ћогина
 И још брата гојена Халила,
 Па пођите под Лаута града;
 Када види дорат од ћогина
 Стари ће се дорат помамити,
 Чувај Мују дебела ћогина
 И његова гојена Халила,
 Немој сине килу учинити,
 Ако би сте узели кочију,
 Тебе нек је Анђелија млада,
 А Халилу Златија туркиња,
 Благо ће те право дијелити,
 Мују ће те исе учинити
 На његова пеливан ћогина.
 Кад то зачу Закари сердаре,
 Скочи момак на ноге лагане,
 Па се сердар опремати пође,
 На се тури дивно одијело,
 Све кадифу и жежено злато,
 А од себе диван и угледан,
 Ођело му дивно поднијело;
 А припаса свијетло оружје,
 Млађи њему коња изведоше,

Кад извели дебела ђогина,
 По је стари уши оклепио,
 И празне му виличине млате;
 Онда сердар коњу проговара:
 Хај дорате, најели те вуци,
 Са чиме ћу одит на кочију!
 Па му сердар грчки набрекнуо,
 Каи што га бјеше научио;
 Дорат скочи ка да се помами,
 Високо је главу подигнуо,
 А на главу уши усћулио,
 Јер се дорат путу осјетио.
 Сердар му се прими на рамена,
 Те пријеђе поља и планине,
 Привати се поља удбињскога,
 Па је пољем наћера' дорина,
 Све му дорат вечки подиграва,
 Господара пјеном пребацива,
 На широке дочекива сапи,
 Докле дође под Мујову кулу;
 У лијепо доба долазио
 Међу акшам и међу јацију,
 Он удари алком на капију,
 А зачу га буљумбаша Мујо,
 Па бесједи са бијеле куле:
 Ко удара алком на капију,
 Алка му се о глави сломила!
 Ал говори Закари сердаре:
 Не мој, Мујо, клети побратима,
 Онден тебе душманина није,
 Веће главом Закари сердаре,
 Него побро отвори ми врата.
 Кад то зачу буљумбаша Мујо,
 Он дозива гојена Халила:
 Устан' Хале, те отвори врата.
 Тад Алија врата отворио,
 И сусрете богом побратима,
 Од Котара Закари сердара,
 Руке шире у лица се љубе,
 Питају се за мир и за здравље,
 За бјеле се прифатише руке,
 Отидоше на бијелу кулу,
 А млаћи му коња одведоше.
 Кад изиде на бијелу кулу,
 С Мујагом се у лице пољуби,
 Но Мујага бесједи сердару:
 О сердаре, добар побратиме,
 Каква те је ила наћерала
 Ноћас побро ноћи у поноћи,
 Да Мујагу тражиш побратима,
 Да те није мегдан допануо
 Од каквога силнога јунака,
 Те не смијеш на мегдан изисти;
 Ако те је мегдан допануо,

Ја ћу за те на мегдан изисти.
 А сердар му ријеч бесједио:
 Чуј Мујага добар побратиме,
 Да је мене мегдан допануо,
 Ја бих смио на мегдан изисти,
 Но ме ситна књига допанула
 Од Лаута града бијелога:
 Бан турио Анђу на кочију,
 И уз Анђу три товара блага
 И Златију прикладну туркињу,
 Што је родом од ваше Удбине,
 Сестра мила Танковић Османа,
 А сестрична Личког Мустајбега,
 И уз њу је хиљаду дуката;
 Који први дође на кочију,
 Да он узме Анђелију младу,
 Који други дође на кочију,
 Да он узме Златију туркињу;
 Па сам, Мујо, доша, побратиме,
 Да ми дадеш гојена Халила,
 И твојега пеливан ђогина
 Да идемо у Лаута града,
 Ако би нам добра срећа била,
 Да уамемо кола и кочију,
 Ја ћу узет Анђелију младу,
 А Алија Златију туркињу,
 Благо ће мо право дијелити,
 Тебе ћемо дио учинити.
 Кад то зачу буљумбаша Мујо,
 Он сердару рече побратиму:
 Остави се, добар побратиме,
 Приђе бих ти пуштио Халила,
 Него дао пеливан ђогина;
 Ја не могу пуштити ђогина,
 Свој Удбини саломити крила.
 Онда сердар њему бесједио:
 Јазук тебе, Мујо побратиме,
 Јазук тебе и господству твојем,
 Да Златија прикладна туркиња,
 Да Златија оде у каура,
 Маџарски је књигу изучила.
 Она ће се покретити млада,
 Већ те молим, Богом побратиме,
 Подај мене Хала и ђогина,
 А дајем ти бољју вјеру тврду,
 Док је мене на рамена глава,
 Нећу пуштит Хала ни ђогина.
 Моли му се фајде не имаде;
 Кад то виђе гојени Алија,
 Он устаде на ноге лагане,
 Па се моли Мују брату своме,
 Ал' валуду фајде не имаде.
 Кад то виђе гојени Алија
 Он Мујаги брату проговара;

Бога ниси на мегдан добио,
 Нит' ти га је довела љубовица,
 Него смо га за благо купили,
 То је благо и моје и твоје,
 Сад ћу убит дебела ћогина.
 На потрже двије пушке мале,
 А потрча низ бијелу кулу,
 Да убије дебела ћогина.
 Препаде се буљумбаша Мујо,
 На покличе Богом побратима:
 Не дај, побро, мојега ћогина,
 Јер ће моја саломити крила.
 Скочи сердар низ бијелу кулу,
 Те уфати гојена Халила,
 Па га врати на бијелу кулу,
 Тад им Мујо обећа ћогина;
 Кад у јутру јутро освануло,
 Подиже се сердар и Алија,
 На се сташе опремаат на кулу,
 Обукују дивно одијело,
 Онда Мујо бесједи сердару:
 О сердаре, добар побратиме,
 Куће свила и жежено злато,
 Повнаће те ко си и окле си
 И изгубит тебе и Халила,
 Оте ће ви мојега ћогина,
 Јадну Мују саломити крила.
 На дозива Хајкуну Ђевојку.
 Селе моја, Хајкуну Ђевојку,
 Отвори ми попете сепете,
 Донесими маџарске Хаљине.
 Једанак га сестра послушала,
 Те донесе маџарске хаљине,
 Преобуче Хала и сердара;
 На кретање бесједи сердару:
 О сердаре, мно побратиме,
 Ја те Богом од невоље кумим,
 Чувај мога пеливан ћогина,
 Боље ћога но брата Халила;
 Кад доћете под Лаута града,
 Ту ће седам бити лентрација,
 Што лентрају коње и јунаке,
 Изнијеће слике свакојаке.
 Повнаће ми дебела ћогина.
 Гледај, побро, да их преварите,
 Немој те ми упуштит ћогина.
 Ту му сердар даде вјеру тврду,
 Да га пуштит за живота неће.
 Оголен се оба подигоше,
 Отидоше оба пјенајући,
 Отидоше од града до града,
 Док дођоше под Лаута града;
 Тек на прву стражу ударише,
 Ивидоше седам лентрација,

Те лентрају коње и јунаке,
 У запису стављају војнике,
 Ко ће бану одит на кочију;
 Изнијеше слике свакојаке,
 Познадоше Мујова ћогина,
 Па бесједе Закари сердару:
 О Бога ви, маџарске делије,
 Оклеп ћогат буљумбаше Муја.
 Сердар лаже а право не каже:
 Браћо наша, седам лентрација,
 Зар нијесте разумјели давно,
 Да смо били на Удбињу граду
 И Удбину турску похарали,
 Ја сам Мују окинуо главу,
 Ови му је узео ћогина.
 Кад то чују седам лентрација,
 Уписаше Хала и сердара,
 Пуштише их у Лаута града;
 Они добре коње оћерашо
 А до хана крчмаринца Јане,
 Сердареве Богом поестриме;
 Када Јана виђе побратима,
 Руке шире у лице се љубе,
 Па их води на бијелу кулу,
 Коње води у подрумо доње.
 Кад у јутро јутро освануло,
 На граду се одвали капија,
 Изиђоше кола и кочије.
 Под њима су двије бедевје,
 У кочије Анђелија млада,
 Сва у свиљу и жежено злато,
 А у њу су три товара блага,
 И Златија прикладна туркиња,
 Sprema ње су дванајест солдата,
 На дванајест коња од мегдана,
 Па чувају кола и кочије;
 Отидоше пољем у ширину
 На биљегу дванајест сахата.
 Тад се друга одвали капија
 А изљеже петстотин' парипа,
 Отидоше пољу у ширину.
 Мало било дуго не трајало,
 Док се трећа одвали капија,
 И изиде пет стотина хата,
 А толико витких бедевја,
 Изћераше пољу на ширину.
 Мало било дуго не трајало,
 Док ево ти четири зекана,
 На њима су четири Маџара,
 Сва четири краља Матијана.
 Мало било за дуго не било,
 Док ево ти четири дората,
 На њима су четири арана,
 Сва четири краља татарскога,

Изћераше пољу на ширину;
 Док ево ти доброга јунака
 Од Котара Вида Маричића
 На врапчића Митровић Тадије,
 Помамио дебела врапчића,
 То му вранац у колаче скаче,
 Изћера га пољу широкоме;
 Мало прође дуго не трајало,
 Ал' ево ти Лауш Мацарина
 На кобили чекар бедевји,
 У оба му ока чакараста,
 У четири ноге калчинаста,
 Држе му је четири сеиза
 У четири чивтали улара,
 Цида му се као гуштерица,
 А извија као ластавица;
 Он отисну четири сеиза,
 А попусти дивгин бедевји,
 Па изћера пољу на ширину,
 Уз њу скаче хаче бедевинче.
 А то виђе Закари Сердаре,
 Он Халила зове побратима:

Устај Хале, на ноге лагаве!

Скочи Хале, посједе Ћогина,
 Сердар свога дебела дорина,
 Изћераше пољу на ширину.
 Ту пружени велики гајтани
 Сахат поља бјеху уфатили,
 Гајтан пуче коњи потекоше,
 Поћераше пољем широкијем.
 Кад су били на првом сахату,
 Суминуше осредње парине;
 Кад су били на другом сахату,
 Претекоше хаче четвртаке;
 Кад су били на трећем сахату,
 Нити вичу нити коње тичу,
 Достигоше витке бедевје,
 Достигоше на их претекоше,
 Док сердару очи утекоше,
 Те погледа пољем у напријед,
 Док угледа четири зекана,
 И на њима четири мацара,
 Па кликује Хала побратима:

Гони, Хале, пеливан Ћогина,

Утекоше четири Мацара.

Хале гони дебела Ћогина
 А за њим је сердар на дорина,
 Дорат не да одмаћи Ћогину,
 Па сани му главу наслонио.
 По Сердару очи утекоше,
 Док угледа четири дората,
 Па кликује Хала побратима;
 Гони Хале напријед Ћогина,
 Док достиже четири дората,

И на њима четири арапа,
 Ђе их стиже ту их суминуо;
 Гледа сердар пољем широкијем,
 Док угледа Вида Маричића,
 На врапчића коња од мегдана,
 Па кликује Хала побратима;
 Гони Хале коња у напријед
 За њиме је сердар на дорину,
 Достигоше Маричића Вида,
 Ђе га стигли ту га суминули;
 Али сердар пољем поспеди,
 Док угледа доброга јунака
 На кобили чакар бедевји
 По имену Лауш Мацарина,
 Далеко је Мацар измаснуо,
 Не би дуга пушка догурила,
 Сердар кличе Хала побратима,
 Хале трже бича плетенога,
 Стаде куцат пеливан Ћогина,
 Удара га бичем и кандијом,
 А боде га оштром батрачлијом,
 Но како се пусник помамио,
 По црној се земљи положио,
 Батрачлијом струже земљу црну,
 А све бата Ћого унапријед;
 За њиме је сердар на дорина,
 Стари се је дорат помамио,
 Као да је крила придобио,
 Те не даје одмаћи Ћогину,
 Док стигоше Лауш Мацарина
 И на кобили чакар бедевји;
 Кад наспеди сердар унапријед,
 Ал' утекло хаче бедевинче,
 За њим Хале напусти Ћогина,
 Достигоше хаче бедевинче,
 Достигоше на га суминуше,
 Уграбише вола и кочије,
 Ускочише оба у кочију,
 Ускочише на се посулише,
 Сердар бјеше пригрлио Анђу,
 А Алија Златију туркињу,
 Привезаше коње за кочију;
 У то дође хаче бедевинче,
 На кочије главу наслонило,
 Одбија га сердар и Алија,
 Одбијаху одбит немогаху,
 Дофатише бича плетенога,
 Стане куцат хаче бедевинче,
 У то Лауш Мацарине дође
 На кобили виткој бедевји,
 Па он њима ријеч бесједио:
 Хеј делије што сте у кочије,
 Пуштите ми кола и кочије,
 И у њима благо и ђевојке.

Јер је моје хаче уграбило.
 Ал' бесједи Закари Сердаре:
 Одби ни се Лауш маџарине,
 Ми смо први узели кочије,
 А на твоје хаче бе евинче
 Што за нама дође на кочију
 Ево тебе хиљаду дуката.

За то Лауш ни хабера нема,
 Већ довати двије пушке мале,
 Напишани обје на сердара,
 Обије му ватру прифатише,
 И сердара бјеше погодио,
 Једно зрно у прси удрило,
 Ал' Сердару квара не чинило,
 На њега је панцијер кошуља;
 А друго се зрно отиснуло,
 Лијеву му руку обранило.

Кад то виђе Закари сердаре,
 Десном руком пушку прифатио,
 Коју вазда у потају рани,
 На Маџара нишан саставио,
 И добро га Сердар погодио,
 По сред срца ће му срце куца,
 Мртав Лауш паде Маџарине,
 Утече му чакар бедевија;

Док ево ти Маричића Вида,
 На вранчића коња од мегдана,
 На бесједи Закари сердару:

Копиљане, Закари сердаре,
 Зар ти мислиш да те не познајем,
 Ће на тебе маџарско ођело,
 Што изгуби побратима мога,
 Побратима Лауш Маџарина,
 Његова је кола и кочије
 Уграбило хаче бедевичне,
 Ил' ми подај кола и кочије,
 Ал' излази на дуга мегдана.

За то сердар ни абера нема,
 Ал' се Видо оканити неће,
 Но га зове и женом називље;
 Скочи сердар, ка да се помами,
 Да узјаше дебела дорина,
 Ал' бесједи гојени Алија:

Не сердаро, богом побратиме,
 Е ће тебе Видак освојити,
 Зашто су ти ране досадиле.

На уграби целиван ђогина,
 Те к Видаку загон учинио;
 Јувак добар Видо Маричићу
 На ђогина поћера вранчића,
 Терају се пољем широкијем,
 Пегови га Видо Маричићу,
 Одмета га изгубити ђаше,
 Дијете је гаска Алија

Спрема силна Вида Маричића,
 Ал' то виђе Закари сердаре,
 Жа' сердару Богом побратима,
 Рањен скочи на коња дорина,
 А сабљу је повадио бритку,
 На Видака загон учинио,
 Те помога гојеном Халилу
 Навалише те га освојише,
 И Видове руке савезаше,
 Не ќе сердар погубити Вида,
 Свезана га тури у кочију,
 Уфатише његова вранчића,
 Са својијем коњма савезаше,
 Сва три добра коња за кочију;
 Опинуше двије бедевије,
 Оћераше кола и кочије,
 Побјегоше пољем широкијем,
 Проз Лаута бијелог града,
 Испред хана Богом посестрима,
 Посестрима крчмарице Јане,
 Сердар Јану зове посестриму:

Сићи Јано под бијелу куду.

Када Јана пред кулом изиде,
 Кад угледа коње и кочије,
 Бога ми се добро огратила,
 Честита му дилбер Анђелију;
 Ал' кад виђе рањена сердара,
 Писну Јана као змија љута:

Јаох овој сестри кукавица,
 О сердаре Богом побратиме,
 Оћели те ране уморити?

Сердар Јани тако одговара:

А не бој се, Богом посестримо,
 Ова рана нији од умора,
 Ја бих мога рад ране јуначке
 Сад на мегдан сестро искочити;
 Те Но приступи мида селе моја,
 Умотај ми ране на ђевицу.

И Па ми буца свилене кошуље;
 И И сердару ране завијаше:

С Сердар руке тури у џенове,
 У Па извади стотину дуката:

На то тебе, Богом посестримо,
 Па кад би ти до невође било,
 Нежал труда дођи до Котара,
 До сердара Богом побратима,
 Јер сердару сад чекања није,
 У крва сам овден огрезнуо;
 Збогом Јано, Богом посестримо.

И Па отиште кола и кочије
 С И побјеже пољем широкијем,
 Сву Маџаску земљу еуминуо,

Докле дође у Босну поносну,
 Босну равну земљу прегазише,

На крајини од Удбине доше ;
 Кад познаше брда и планине,
 Којима су чете проводили,
 Запјевахше два добра јунака ;
 Када пољу удбинскоме доше,
 Узјахаше коње пеливане,
 А ђевојке ћерају кочије.
 Два јунака као двије виле
 Напоредо јашу коње зорне,
 Колико се побри миловаше,
 Коњске им се гриве мијешаху ;
 Тад изиде мало и велико,
 На Удбини што је свекотско,
 Те сехира мога ђевојке,
 А изиде буљумбаша Мујо
 На дебела Халина малина,
 Те суерете Хала и сердара,
 Руке шире у лица се љубе,
 Питају се за мир и за здравље,
 И рекоше да су здраво били,
 Здраво били на обије стране.
 Кад је Мујо рану угледао,
 Он сердару рану честиташе :
 Када доше под Мујову кулу,
 Булијане коње одједоше,
 Изъегеше на бијелу кулу,
 Изведоше Анђу и Златију,
 Обије се Мују поклонилише,
 Поклонише те га пољубише ;
 Тад долазе аге Удбиниани,
 Честитају шићар јунацима.
 Кад у јутру зора отворила,
 Ту стадоше шићар дијелити ;
 Узе сердар Анђелију младу,
 И уз Анђу један товар блага ;
 Узе Хале Златију Туркињу,
 А уз Злату један товар блага ;
 Трећи товар Мују дароваше
 На његова пеливан ђогина,
 Пристадоше сердар и Алија,
 Не пристаје буљумбаша Мујо,
 На Анђу се ашик учинио,
 Па је Мујо ријеч бесједио :
 Моје благо и моје ђевојке,
 Мој их ђогат обје уграбио.
 Моли му се сердар и Алија,
 Да се прође врага и белаја,
 Још му дају Маричића Вида
 И вранчића Митровић Тадије,
 Моле му се, фајде не имаде.
 Кад то виђе гојени Алија,
 Онда Мују ријеч бесједио :
 Моја јесте Златија ђевојка,
 И уз Злату један товар блага ;

А сердару дилбер Анђелија,
 И уз њу је један товар блага ;
 Тебе ево трећи товар блага,
 Па ти пристај ил' како ти драго.
 Али Мујо пристат не оћаше,
 Скочи Хале ка да се цомами,
 Па Мујаги брату проговара :
 Брате Мујо, шинула те гуја,
 Ка што ће те данас ударити,
 Да ми није Богом побратима
 Од Котара Закари сердара,
 Нит би гледа Хала нит ђевојке,
 Јер би мене Видо изгубио,
 Оћерао кола и кочије
 И сувише пеливан ђогина,
 Тврда вјера јесте у сердара,
 Ни ја њега изневјерит нећу,
 Волим тебе Мујо погубити,
 Већ издати богом побратима.
 Па потрже двије пушке мале,
 На Мујагу обје окренуо,
 Обије му ватру прифатише,
 Одиста га убити оћаше,
 Ал не даде Закари сердаре,
 Уграби му двије пушке мале,
 Преко Муја зрна ударише.
 Кад то виђе буљумбаша Мујо,
 Да би лако мога погинути,
 Он пристаје што му блага дају.
 Отолен се они раздвојише,
 Узе сердар Анђелину младу,
 И уз Анђу један товар блага,
 Са Мујом се бјеше опростио
 А прати га гојени Алија
 До Кунара зелене планине
 Да му не би Турци ударили.
 Кад су били на врх од Кунара,
 Ту се брацки оба изљубише,
 Изљубише па се опростише,
 Сердар с Анђом у Котаре дође,
 Он добави од мора ећиме,
 Те је своју извидео руку ;
 Па набави и поца и кума,
 Те привјенча Анђелију младу,
 Да је љуби кад год се пробуди.
 Кад се Хале врну на Удбинију,
 Узе младу Златију ђевојку,
 Он је узе за вјерну љубовцу,
 Оста јадан Видо у тавницу.
 Једно јутро уранио Мујо,
 Па дозива гојена Халила :
 Устај Хале, на ноге лагане,
 Да идемо на Зелену Лонду.
 Алија је Муја послушао,

Узе Хале пеливан Ђогина,
 А Мујага дебела вранчића,
 А вранчића Вида Маричића,
 Који по је Митровић Тадије,
 Отидоше на Зелену Лонду,
 Те се фале међу Удбињане
 А какав су шићар задобли.
 Ал да јада видиш великога
 Од Хајкуне сестре Мујагине,
 Кад виђела Вида барјактара,
 Од кад га је видијела млада,
 Од тадер је муке допануле,
 По дану је фатала грозница,
 По ноћи га на санку гледала;
 Пошто Мујо пође и Алија,
 Она оде на ледна зиндана,
 Па бесједи Виду барјактару:

О Видаче, фисан барјактаре,
 Оли мене дати вјеру тврду,
 Да избавим тебе из тавнице,
 Да ме узмеш за вјерну љубовцу?

То је Видак једва дочекао,
 Те јој даде Божју вјеру тврду,
 Да је оће узет за љубовцу:

Она њега пушти из тавнице,
 Па га води на бијелу кулу,
 Ту му пива даје и јестива,
 Пошто нише и пошто једоше,
 За бјеле се руке дофатише,
 Кријући проз одаје поше,
 Евиди Мујагина љуба,
 Атија туркиња ђевојка:
 Могаше блага покупише,
 Вранца Митровић Тадије,
 Узеше Алина малина,
 Војку узеше дорина,
 Га Мујо скора добавио,
 На добре коње усједоше,
 Нијеше Мујово оружје,
 Објегоше пољем широкијем,
 Пријеђоше поља и планине,
 Срећа била не знадоше турци,
 Здраво Видак дође у Котаре,
 И доведе Хајкуну ђевојку,
 Покрети је и вјенча је за се.
 То је било незнам јели било,
 Већ сам чуо ће казују људи,
 Ал да није неби се пјевало.

Народне приче.

I.

Враг и зла жена.

Имао сељак злу жену; тако је зла била, да јој није могао ништа. Једног дана он се поболи, па рече својој жени, да не може ручати. А она њему:

— Мож' вала, па ако ћеш цркнут!

И тако је сироман муж морао на силу да руча. Ал опет промисли: Ово је добро за мене; ја ћу од сад, кад ми буде што од потребе, вазда говорити — да нећу; и тако ћу се с њом бави.

Пошто оздрави, тресе се на баштину, да копа, а при кретању рече жени:

— Немој ми ручак доносити. А она:

— Хоћу вала ако ћеш цркнут.

Ево среће, промисли муж, тако ћу вазда говорити. За тијем пође на баштину.

Близу баштине била је једна дубока јама. Он се побони, да му не би жена у њу пала, кад му буде ручак донијела. Узме неколико бретиница и покрије јаму. Кад је било вријеме од ручака, он види жену ће иде. Дође му на памет јама, па мјесто да рече: „Жено, ту је јама, не пани у њу.“ — ни се превари, те ће јој право: „Не жено ту да; панућеш у јаму!“ А она њему опет: „Хоћу вала ако ћеш цркнут.“

Те она сасвим ручком у јаму. Домашин зли трч у село по конопце; ниште од куће до куће. Пошто нађе конопце, трч опет на јаму. Спусти конопце и одма се нешто уфати. Он стане да вуче; кад је близу краја било, ал има што вишет — мјесто жене извадио врага, свег крвава.

— Ко си ти? упита га сељак.

— Ја сам враг, но те кумим немој ме опет спустити; а тебе ћу дат једну траву, да мож маните лијечит и тако ћеш постат најбогатиј сељанин.

Сељак се слакоми на благо те га извуче. Па опет шћеде да спусти коноп по жену.

— Не побратиме! закупи га враг, немој је вадит. е ће ме, тек ме види, убит. Она нас је и у јаму побила. Ми смо били друштво, па тек сјели да ручамо. А она паде као гром из неба међу нама; па нешће с миром, но узе гламњу с огња па по нама, све је потукла, само ево што ја оста жив.

Враг, ка враг, обрати га на своју вољу, па пође. А сељак кроз мало времена

постане најбогатиј сељанин видајући ма-
ните.

Једног дана помами се цар, па пошљу
за сељанина да га вида. Он се крене и кад
је био на по пута — ето му побратима
врага.

— Ће ћеш? упита га побратим.

— Ја да видим цара.

— Ти тамо не смјеш!

— А зашто?

— Зато јер сам га ја помамио, па ако
поћеш и тебе ћу помамит. То рече враг па
оде.

Сељак етано да мисли: — ако пођем
помамиће ме, а ако не пођем погубиће ме;
најпосље крене се да вида цара. Кад је био
у царској кући, затражи да му се донесе
зенцира (ланаца) и конопана. Пошто му
донесу, приђе к царској одаји, отвори мало
врата, зазвекоче зенцирима, а завика што
му глас даје: „Вјез побратиме, извадио сам
жесту из јама!“ Кад враг то зачује, утече
без обзира, а цар оздрави и богато дарује
сељанина

II.

Трговац и ханџија.

Неки трговац доша у хан да преноћи,
па запита за вечеру. Хан њија му одговори,
да нема више друго осим неколико при-
ганих јаји. Трговац преноћи и
сјутра дан рано крене. Кад је био у путу
сјети се, да је заборавио платит ханџији 10
гроша, што од вечере, што од преноћишта.
Најпослије што то мари, промишље трго-
вац у себи, ја ћу његове 10 гроша умјеш-
пат са мојим новцима у трговину, па што
будемо добили подијелићемо“.

Тако прође читавих десет година а
трговцу се није дала прилика код ханџије
доћи. Кад се десет наврше а трговац дође
у хан; позове ханџију и све му приповједа,
што се учињело од његове 10 гроша — да
сад има 300 гроша.

— Ја не пристајем, одврати ханџија.

— А зашто? запита зачуђено трговац.

— Зато што сам могао више корист
имат, да нијеси ти оне десет јаји појио.

— А како то?

— Тако, господине. Ја бих оне десет
јаји ставио под кокошком, па би ми се из-
легло десет кокошака. Кокошке бише опет
свијеле јаја, и онег их подлегб под кокош-
кама. Тако једном, другом, трећом, и ја бих
па једну годину имао хиљаду гроша а за

десет година 10 хиљада гроша користи.

Обрни, окрени, не могу да се погоде.
Трговац даје 300 гроша, а ханџија иште
10 хиљада гроша; те они ће пред царем
да их суди. Ни цар ни везири не могоше
пресудит. Најпослије рече цар, да дођу
други дан.

Једнога дана цар пође у шетњу са
својим везирима и тако дође до једнога
губна, па којему су ћеца играла. Ћеца ни-
јесу спазили цара; они су једнако играли,
па пошто им се додија игра, рећи ће један
најстарији:

— Хајмо сад да судимо трговца и
ханџију; ја ћу бит цар, а два нек буду
трговац и ханџија.

Пошто ствар уреди, започе трговац да
приповиједа. Пошто трговац исприча, дође
ред и ханџији. Пошто и ханџија исприча,
запитаће цар ханџију:

— Ада јаја, што је појео трговац,
јесу ли била признана или не?

— Јесу, одврати ханџија.

— На како ти мож рећ да се могу
од признаних јаји излетит ништи?

На које ханџија ућути.

— Не, не, то не може бит, но прими
300 гроша, и захвали трговцу.

Кад зачује прави цар, који је све слу-
шио, како ћеца пресећују, пође на диван,
позове трговца и ханџију, па им пресуди,
па што је себ пресећила.

III.

Насрадин и младожења.

Имао сељанин већ одрасла сина, па
га упита, хоће ли да се ожени.

— Хоћу, одврати му син, јер је сад
баш лијепа прилика, има у нашем селу је-
дна ћевојка, и једна удовица, и једна пу-
штеница; а ти ћеш ме научит, коју ћу
узет.

— Ја те не знам научит, одврати му
отац, ал ја имам једног пријатеља у варош;
он ће те сјетоват.

Кад је младић пошао у варош он при-
повједи очину пријатељу све по реду.

— Ни ја те не умјеш савјетоват,
одврати ови, али у овој је вароши Насра-
дин; потражи га, он ће те сјетоват.

Младић је тражио Насрадина, ал ни-
ко не зна, да му каже, ће је. На један пут
наиђе на једну гомилу ћеце, који играху
трку коњску. Младић запита једног од ових
за Насрадина.

— Ја сам, одврати ђетић, устезујући коња.

Младић види да није кул, и ако је био мали, све му приповеда.

— Ако ћеш ђевојку, ти знаш; ако ћеш удовицу, она зна; а кад је стпо да спомене пуштеницу, он га у име одговора удри штапом по нога, па пође играјући свог коња.

Младић пође иједак на отина пријатеља, па му рече: „Није ме отац послао да те упућујеш ђени, — да се брукају сазном, већ да ме ти савјетујеш.“ па му исприча што му је Насрадин одговорио.

— Па он те је добро савјетова, одврати му ови; то ће рећ: ако ћеш ђевојку ти ћеш и њом заповједат; а ако ћеш удовицу она ће с тобом заповједат; а што те удрио штапом по нога, то ће рећ: бјеж од пуштенице, као од ђавола.

IV.

Чудновато јаје.

Неки сирома Турчин отишао као обично изван вароши да набере дрва, па да их прода, како би себе и своју жену и два сина нахралио. Пошто набере бреме, крене пут вароши. Кад дође до једнога гробља, ту почине и види под један гроб једно велико јаје. Узме га, стави у торбицу, па пође у варош. Пошто прода своја дрва, пође код једног трговца, и покаже му јаје, које је нашао. Трговац му дадне за њ пет гроша, и препоручи, да му донесе ако још које нађе, и сирома дрвар пође весео кући.

Тако је једно и друго јутро наодио по једно јаје, за које му је трговац давао по пет гроша. Кад дрвар нађе треће јутро јаје, он га не шћене продат, но промисли у себи: зашто бих продао ово јаје, кад бих могао и ја њим ручат као и трговац. Па дозове жену, да му донесе тигањ (просуља), да оприга јаје и да ручају. Жена му донесе тигањ и масла, и кад дрвар сломи јаје, ал' има што виђет: у јају бијаше све жути дукат! Дрвар, кад види ово, предомисли се, како би исту тицу, која носи ова јаја уфатио; па пође у вече близу гроба, и притан се. До мало сво ти и тике на своје легало. Дрвар се пришума и уфати је, и понесе дома, те му је сваки дан спосила по једно јаје, из којег је дрвар вадио жуте дукате. Мало по мало дрвар постање најбогатиј у вароши.

Једнога дана позове жену и своја два сина Омера и Османа, те им каже како ће да иде на ђабу, и препоручи им да добро назе на тицу, да неби како нестала.

Пошто дрвар пође на ђабу трговац који је купио оне два јаја, сад често шеташе испред дрвареве куће, не били како украо тицу. Како је био згодаи, дрварева се жена заљуби у њ и позове га једне вечери, на вечеру. Трговац јој одговори, само ако ће она тица бит за вечеру, што му она и обећа. Пошто трговац пође, дрварова и да дозове слушкињу, те јој нареди, да закоље тицу. Слушкиња кад чује, да хоће да се тица закоље, дозове Омера и Османа и рече им: „Ваша мајка хоће, да зове једног трговца на вечеру, и да му закоље тицу за вечеру; но дођите да вам дам једноме срце а другоме утробницу, па тек то изједете, бјеште у свијет, јер ће вас мајка тјерат да ве уфати, а ако вас уфати заклаће ве.“

Пошто дјеца изједу, Омер срце а Осман утробницу, они утечу а слушкиња понесе у вече варену кокошку пред трговцем, који је био дошао на вечеру: трговац се од њ загледа у кокошку, не били нашао срце и утробницу, па кад види, да нема устане од вечере и при крећању рече, дрваровој жени: „Кад ми набавиш срце и утробницу од тике, тадаћ ку доћ на вечеру“. Дрварова жена пође да притегне ђену, но они су већ далеко измакли. Кад су дошла на једну раскрсницу, рече Омер Осману: „Ја ћу овијем путем а ти хајде тијем и сво ти дуката доста, јер ја наодим свако јутро испод назуа по сто дуката“. Пошто се раздвоје, Осман оде с другим путем а Омер пође право у Царев град. У Цареву хану — нареди, да му даде ханџија кафу; рече му ханџија: „Овђе само цар пије а други нико“. „А Колико је једна кафа?“ упита га Омер. Једна кафа један дукат, одврати ханџија. Омер попије једну и другу и трећу: и дадне му три дуката. Ханџија кад то види, замоли Омера, да се побратиме. Пошто се побратиме, запитаће Омер ханџију: „Каж ми побратиме, чија је она кула, те је најљепша?“ Ханџија ће њему: „То је кућа Дуња-Ђузеле (от свијета љепота), ако те воља да јој видиш главу, треба да даш сто дуката, а до наса двјеста, а сву триста“. Омер кад то чује, пође код Дуња-Ђузеле и дадне јој триста дуката, да је сву види. Кад то види Дуња-Ђузе-

ла, позове га на вечеру. Пошто вечерају, дадне му некакве траве да заспе, па после узме га она и њене тридест ђевојака, ставе га у чаршав и стану га пуљат све док избљује срце; пошто избљује срце Дуња-Бузела га прождре а њега истјера без ништа; пошто се Омер отријезни, пође код побратима и све му исприча што му је Дуња-Бузела учинила, за тим га замоли, да му да једну лађу, да се навезе у море да тражи срећу. Побратим га послуша, дадне му лађу и испрати га. Пошто се Омер упути на море, дође некако на један бријег, на којему опази црвених и бијелих јабука, те тако гладан припије се, да бере бијелих и црвених; но пошто му се учине црвене дасу љепше, узме једну и изједе и за час постане кеџац, стане да риче. Ох, промисли Омер у себи, буд остах без пара, ево сад да будем и кеџац; но бар пошто није друге, дај да се пацем, и тако изије још једну бијелу као неотице, док на један пут опет постане, као што је био. О, промисли Омер, опет ево срећа; ја опет постадох човјеком; па пође на исте јабуке и набере пуну лађу бијелијех јабука а црвенијех само тридесет и двије. Пошто прене дође до побратимова хана и замоли побратима да му чува оне бијеле јабуке, а оне црвене узме са собом, и пође пред кулу Дуња-Бузеле и почне да вика: „Еј ко ће најлепших јабука, свака по дукат“. Кад чује то Дуња-Бузела, дадне тридесет и један дукат Омеру за јабуке и рече својима ђевојкама да ни једна не смије изјест прије но она почне њену јабуку јест.

Сад ђевојке узму свака своју јабуку и чекају кад ће Дуња-Бузела почет, да и оне одма поједу. Пошто она заложн, заложнице и друге ђевојке, и тако све постадоше магарице. Док су оне постале магарице, дотле је Омер купио уларе и самаре лијепо их осамари и натакне уларе, па пође ш њима код побратима и покаже му све по реду. Кад чује побратим, што се случило са Омером, рече му, да пође у Хаи-град; ту један паша гради град, а тражи ко ће да догони клак и мулину. Омер тако и учини опрости се с побратимом и пође у Хаи-град са магарицама.

Тако је за три године тјерао на магарице клак и мулину. Кад се наврше три године Омер дође код паше, да прими паре па да иде дома, ал' му паша не шћене па-

ре дат. „Не дам, рече му, што ми нећеш казат, ко си и оклен си“.

Кад Омер види то, све му по реду покаже. Пошто Омер исприча, онда се паша дигне на ноге и загрли га и каже се, да је он Осман. Пошто се познаду, здоговоре се да иду дома.

Кад дођу у своју варош покрај своје куће, отац и мајка у великој сиротињи, па сјели пред врата. Омер и Осман, кад прођу покрај њих, назову им „селама алећ“, а они непознавајући их одворе им и припитају, да нијесу ће виђели Омера и Османа. Кад то чује Омер, он им одврати, да их је гледао и да ће им о њима приповједат, само ако ће им допустит, да коначе. Они то једва и дочекају, приме их на конач и стану запиткиват за синове. Добро су одврати им Омер и послали су ви по једну јабуку. Отац се обрадује, кад то види па храни своју јабуку а мати не шћене своју да храни, већ је поједе, и постане магарица. Кад дрвар види то, он се зачуди, ал му Омер све исприча от прва почетка до свршетка.

Кад је у јутро било Омер пође у подрум те дадне свијема магарицама бијеле јабуке, те опет постану ђевојке. Дуња-Бузелу узме Омер, а Осман изабере једну од најлепших ђевојака, а друге удадну у варош. А мајка остане за вазда магарица, зато што је млада да закоље синове ради трговца.

Српске нар. пјесме „Нов. Зете“ од п. г. као варијанти пјесама у другим збиркама.

Вук је, може се казати, учинио иницијативу у скупљању нар. умотворина — прокрчио стазу богатом перивоју и дао правца у томе свима онима, који су после њега — и ако им се не може казати: пошли стопама његовим — неуморно на томе радити: те им се опет може признати труд, ког су уложили с чистим срцем искреног родољубља, из горуће љубави прама срп. нар. умотворинама. Али свак не може бити Вук. Вук је запета био једини створен за то; једини е тога, што се још до данас рад ни једног скупљача не може мјерити с Вуковим. — Вук је, велим учинио иницијативу у томе — дакле ушао у мало или у нимало пробрат перивој нар. умотворина; те е тог гледншта и труд му је лакши

био. А како је послје њега? Многи нови трудбеници на том пољу изнијеше нам читавијех збирака; уредници разних листова на стотине нар. пјесма, пословица, загонетака и т. д. — обзирући се мало или нимало на изашле нар. умотворине. Узмимо н. пр. нар. пјесме Мирковићеве, Николићеве, Осветникове, Давидовићеве, Главићеве и многих осталих скупљача; узмимо „Српско — далматинске Магазине“, разне календаре и т. д., па сравнимо једно с другим, а особито све с Вуковим радовима — с малим изузетком наићи ћемо на право препијивање пјесама, а приличним дијелом и на исту пјесму, *ad litteram*, на више страна штампану. А томе је највећи узрок: што нам нијесу нар. пјесме (а могло би се казати у опће и за све нар. умотворине) систематски уређене, него су — као што рекох — разасуте по многим часописима, љетописима, календарима, алманасима и осталим периодичним листовима.

Да прећем на ствар.

„Нова Зета“ од п. г. донијела је 35 нар. пјесама, међу којима и нема, према количини пјесама, Бог зна велик зброј варијаната; али два су ме узрока нагадала, да, у колико ми буде могуће, о истијема проговорим неколико ријечи. Први је узрок томе, што ћу можда овим доприносијети да ће се *когод* постарати за разасуте нар. умотворине, те их по могућности систематски уједити — да нам не пропадне оно, око чега се доста труда уложило, а особито да се једаред стане на пут оном многобројном штампавању једних те истих пјесама. Други је узрок томе, што ћу у неколико користити свима онима, који су штампали своје нар. пјесме у „Новој Зети“ од п. г. — потпомоћи их при свјашању пјесама у цјелину.

Од поменутих 35 пјесама „Нове Зете“, нашао сам само слиједећих десет варијаната у другим збиркама:

1) „Ђевојка и прстен“, стр. 32, варијанат је пјесме у I-вој књ. Вуковој, стр. 420, с том разликом, што у првој *Иза града Цариграда вода изауре*, док у другој *У ливади под јавором...*; уз то су још неки изрази ових двију пјесама неједнако коришћени, прем да сачињавају исти смисао.

2) „Двоје чобанчади“, стр. 159, варијанат је у „Великој илустрованој Лири“, стр. 378—380, која нам пјесма (у „Лири“)

преставља Дренопољку гдје чува виноград, за тим *К кој долази млад туђинац...*, ну дећи јој своју љубав, обећавши да ће је повести собом кад крене својој кући. Дјевојка пристаје на то. Кад је туђинац полазио својој кући, *За њим приста Дренопољка...*, молећи га да је поведе собом. Он је на то одвраћа, спомињући јој многе узроке, с којих је не може повести и т. д. све као и у првој пјесми, гдје *Овце чува млад Јоване — Двије године, — Поред њега добра пољка, — Добра девојка*; а кад је треће године Јован полазио својој кући, збива се што и у другој пјесми, само што се у овој спомиње *равно поље, Шар плањина, Вимбер-вода*, мјесто у другој *Дренопоље, Лист плањина, Лимбер-вода*. А што највећма карактеристичне дотичну пјесму „Нове Зете“, то другој оскудијева; а то је наиме: послје цитације узрока Јованових са шта је не може повести собом, вели јој: *Срдита је мајка моја, — Угодит' јој нећ*, на што му иста одговара: *Угодит' ћу мајци твојој — Тебе љубљећи**. — Зар се даде напртати љепше карактер заљубљене и њезне сеоске дјевојке, простије и природије?

3) „Они мисле да нико не види“, стр. 312, 313, варијанат је пјесме у I-вој књ. Вуковој, стр. 324. У Вуковој почиње: *Два се драги на ливаду љубе, — Они мисле нико их не види*, скоро као и у првој. Мотив је одавдијс пјесама исти, с том варијацијом, што их је у првој гледала *зелена трава*, док у другој *зелена ливада*; у првој: *Травица, је овцама казивала, овце чобанину, чобан Муктару, Муктар кази мујезину, мујезин дјеци а дјеца оцу и мајтери*; за тим слиједи клетва ових двају заљубљеника, намијењена свима поменутима, за то, што су одали тајну, — исто као и у другој пјесми, гдје *ливада открива тајну, Па казије стаду бијеломе, стадо кази пасиштуру, пастир путнику, путник возару, возар лаћи, лаћа водници, а водница девојачкој мајци*.

4) Сарајево цвало не родило!“ стр. 313, варијанат је трију пјесама у I-вој књ. Вуковој, стр. 319-322. У свима четирма пјесмама скоро је исти садржај с малом варијацијом у ријечима. Иста пјесма налази се и у I-вој књ. Николићеве и у „Српско-далматинском Магазину“ за г. 1863. Све шест почињу: *Соко лети преко Сарајева,*

* у његово *љубљећи*. В. Р.

— Тражи лада, ће ће ладовати; само се у Николићевој збирци тај соко зове *Барјан*, а у осталијем нема имена.

5) *Завелех се и зарекох ја добар јунак...*, стр. 354, 355, варијанат је пјесме у I-вој књ. Вуковој, стр. 423, 424. И заиста не могу да пропустим, а да не споменем, да је прва чак оригиналнија од друге. Нећу наводити цијелу варијацију ових двију пјесама, јер би ме ствар далеко одвела само ћу споменути неједнакост двију ријечи: у првој један стих гласи: „Ђе ђевојка ружу бере у свој *перивој*“, а у другој: „Кад ђевојка ружу бере у свој *пеливој*.“

6) *Кад легоме, рекоше...* стр. 355, варијант је пјесме у књизи „Српске нар. пјесме из Херцеговине. Женске. За штампу их приредио Вук Ст. Караџић“, стр. 278, са слиједећом варијацијом: у првој, *Кад легоме рекоше*: — *Ко се први пробуди, — Једно друго да буди*; док друга је с рефреном и почиње: *Момче моми говори: — Дођ до мене до мене*, за тим она му навађа узрок, с којих не може доћи, као и у првој пјесми, гдје се дјевојка прва пробудила и зове свог драгана, да иду у коло, али га опомиње да се не фата *на колу до мене* као што рекох — с истијех узрока друге пјесме.

7) *Сону старану Саву воду...* стр. 355, 356, скоро иста је пјесма, која и у I-вој књ. Вуковој, стр. 438. А ево у чем се састоји оно „скоро“: У првој момче куне Саву воду, што на њој моста није, па је не може прећи; у то се појављује дјевојчица, која му вели *ad litteram* исте ријечи, које и у другој пјесми, гдје момче — као и у првој — проклиње Саву воду, што не може обљубити дјевојчицу (коју ми не видимо прије него иста прозбори на момчетову клетву).

8) *Разболе се под прстен ђевојка...*, стр. 356, варијанат је пјесме у I-вој књ. Вуковој, стр. 284, 285, с том разликом, што друга почиње: *Разболе се дилбер Софијана. — Под прстеном у митере своје...*; за тим, као и у првој, *Долазе јој два февара млада, — П доносе господске дарове. Дарови пак нијесу исти, у првој су штици, јабучке, наранџе, уље и т. д.; иначе;* док у другој *шећер, слокве из Мостара, гурабџе* и т. д.; иначе смисао је исти. — Иста пјесма налази се и у познатој Вуковој књизи пјесма из *Херцеговине*, стр. 145, али

овдје је полазе Ђеверови без икаквих понуда. Јотив је дакле исти у свима трима, и ако су колорисане друкчије.

9) *Ја посадих жућу дуњу...*, стр. 391, варијанат је пјесме у I-вој књ. Вуковој, стр. 361. И овдје би сувишно било наводити цијелу разлику ових двају варијаната, доста је казати да је једна те иста пјесма, с том разликом, што у првој први и други стих гласи: *Ја посадих жућу дуњу, — Жућу дуњу и наранџу...*, док у другој, *Ја посадих вишу јелу — Тало горе на планину...* Још ми је наспоменути неједнакост неких занимљивих ријечи: у првој, (не) „пох“ мјесто (не) поћох, или — као што је у другој — (не) „доћох“; у првој, „Цумер“ (воду), у другој „Ћубер“...; у првој, „умријела“ (мома), у другој „преминула“...: у првој, „пресушила“ (вода), у другој „прецикнула“... Уз то, у Вуковој збирци није подпуна — фали јој пет задњих стихова, што прву највећма и карактерише. — Ова се пјесма налази и у „ковчежићу“ Вукову међу пјесмама сватовским. — И ја сам такође исту пјесму убиљежио од једне Црногорке, једином разликом, што је у мојој „пресмагнула“ (вода), мјесто у горњијема „прецикнула“ и „пресушила“; и „умријела“ (мома), мјесто у горњијема „умријела“ и „преминула“.

10) *Синоћ ми се бег Јован бег ожени...*, стр. 401, варијанат је пјесме у збирци Мирковићевој: *Синоћ ми се бег Иванбег оженио...* стр. 37. И ове су двије истог садржаја, у њеколико неједнаког колорита.

За остале пјесме „Нове Зете,“ не може се казати да су гдје прво штампане.

Из наведенога се види, да је најпотребитије средство за скупљача нар. пјесама: да набави у опће све збирке Вукове, а наравно — у колико му то прилике допуштају — и осталих скупљача, па да оне биљежи, које му се чину љепше од већ штампанијех и наравно оне, које нијесу још штампане.

У Херцег-Новоме, марта 1890.

Вељко Радојевић.

ЈАВНА ГОВОРНИЦА.

Прилог српском језику. (Види „Нову Зету“ св. 4 стр. 159, св. 7 стр. 266 од 1889 г. и св. 2 стр. 77, 78 од ове године.)

У другом броју овога часописа прочитах шта значи реч *пољка* у песми „Двоје чобанчади“. Дакле по народном тумачу, како тврди г. В. Радојевић, *пољка* је опште име и долази од поља, јер је оно чељаде чувало поље — усеве и било настањено у пољу, а међу тим у песми се вели да је било непрестано уз Јована, који је чувао овце.

Благодарим г. Радојевићу што је привео ово значење да се боље разуме, а то је требало и одмах да објасни уз песму, кад каже да је онога часа и питао за значење девојку Свјету Кукачевића, од које је и песму прибележио, те не би било никакве сумње о разном поимању ове речи. Мени је чудно да се г. Радојевић срди што сам по његовој властитој примедби само неколико речи рекао ради самога објашњења, а ја не знам како бих и могао другчије писати. Ја сам само онако могао замишљати, да је г. Вељко мислио да *пољка* долази од *Пољске* или од *поља*, а то сам прозрео из његове примедбе, где вели да не зна откуда та реч долази, т. ј. од које основе и корена; а сада кад то накнадно објашњава по народном тумачу, ја не само да имам рад чега да се срдим, већ лепо благодарим г. Радојевићу на овоме објашњењу.

Само бих још молио г. Радојевића, или и кога другога пријатеља, који је у томе крају сада у могућности, да испита потање.

1. Да ли се само у оној пјесми разуме *пољка* као опште име свакој девојци, која чува поље и усеве?

2. Да ли је и сада обичај у томе крају, да девојке чувају поље и усеве, или је тај обичај био у старо доба?

3. Да ли је и сада обичај да девојке, чувајући поље и усеве, настањују се у пољу и тамо живе, и има ли могућности, по народном тумачу, да се девојке саме настањују и живе по пољима? и

4. Је ли и сада у томе крају у обичају властито име: *Полка* или *Пољка* или *Поља*, као што је и у другим крајевима?

Да бих помогао овоме разбирању навешћу, да у јужним и источним нашим крајевима нема општега имена *пољка* (свм властитог *Пола*, *Полка*, *Пољка* и *Сена*), јер девојке не могу по пољима дуго

боравити и настањивати се по самоме девојачком положају; у толико само што могу чувати говеда, овце, козе и свиње, и онда се зову: говедарица, овчарица, козарица и свињарица, у ужем кругу (у породици), а и тада су, ако су подалје од села, увек са којим својим рођаком у друштву. Као што је познато има реч *пољак* или *пољар*, човек кога село погоди да чува поља, али нема такве речи која би означавала жену или девојку, јер жена не би могла ни вршити онај посао пољачки управо полицијски, а није у обичају такво име које би означавало и пољакону жену, као што је попадија, кметица, писарка и т. д., и ако је у обичају пударница према пудару.

Има речи: планинар и планинара, планинка *) и станарица (Вуков речник), али су то људи и жене што живе у планини на бачилу, чувају овце, музу млеко, сире сир, одвајају кајмак, једном речи планинка или планинара или станарица т. ј. редуша спрема благоту (мрс), али никада и ни у ком случају не живи сама на бачилу у планини, нити би то људи дозволили, а још мање би родитељи дозволили да девојка још луда (млада) станује и живи у пољу сама.

Може бити, где је така потреба и обичај, да родитељи одреде које девојке да пазе дању своје њиве ако су ублизо и близу куће, и према томе би се таква девојка могла звати *пољка*, али опет само у ужем смислу — у породици — јер да би таквога имена било у ширем значењу, нема сумње да би га вешто уво и око Вуково опазило.

Ја верујем да је она девојка казала г. Вељку онако, али ипак ради самог јаснијег и тачнијег сазнања ове речи, молио бих да се обрати пажња на ово што наведох.

У Цариграду 18 Априла 1890.

М. В. Веселиновић.

*) Према овом општеј имену има и властитица, као Загорка и Планинка. Ја познајем у настануријској нахији више жена, којима је крштено име Планинка.

Уређује Др. Ј. Томановић.